

Aan de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur
Mr. drs. L.C. Brinkman
Ministerie van WVC
Postbus 5406
2280 HK Rijswijk

Hierbij ontvangt U het door de daartoe ingestelde commissie vervaardigde ontwerp voor de Sectornota Kunstmusea. Hoewel de commissie tijdens haar arbeid menigmaal heeft ondervonden dat het onder één noemer brengen van kunst en politiek, overeenkomstig de woorden van Komrij, gelijk staat met het aan elkaar naaien van twee zeepbellen met naald en draad, heeft zij toch geprobeerd aan deze ijle enige vorm te geven.

Veel steun en inspiratie kreeg de commissie uit de gesprekken die zij voerde met een groot aantal museumdirecteuren en andere vertegenwoordigers van de bij de problematiek betrokken instellingen. Vele punten zijn hierbij aan de orde gekomen, maar niet al die punten zijn in de nota even breedvoerig verwerkt. Daarom willen wij in deze aanbiedingsbrief nog enkele zaken afzonderlijk onder Uw aandacht brengen.

Ten eerste: er bestaan in het beleid van de rijksoverheid nog steeds als onrechtvaardig gevoelde ongelijkheden tussen rijks- en niet-rijksmusea. Het betreft hier in de eerste plaats de indemniteit, het verzekeren van rijksbruiklenen en het betalen van de advisering door het Centraal Laboratorium.

Ten tweede: een aantal museumdirecteuren en de Sectie Kunstmusea van de Nederlandse Museumvereniging bepleitten de voorbereiding van een museumwet. De commissie acht zich voor dit probleem van algemeen museale en bestuurlijke aard niet toegerust.

Ten derde: door de voortdurende bezuinigingen en vacaturestops dreigen meer en meer essentiële museale taken niet vervuld te worden, zowel bij de rijksmusea als bij de niet-rijksmusea.

Ten vierde: in de nota wordt de nadruk gelegd op de geringe omvang van de aankoopbudgetten van de Nederlandse rijksmusea. De commissie wil zich hier graag nog wat scherper uitspreken en de mening die door alle leden van de commissie gedeeld wordt naar voren brengen: deze aankoopbudgetten zijn lachwekkend laag.

Ten vijfde: de BTW-problematiek dreigt de toch al ongunstige situatie met betrekking tot de aankoopmogelijkheden nog verder te verslechteren.

Tellen deze overwegingen van financiële en bestuurlijke aard voor de commissie zwaar, niet minder belangrijk zijn voor haar de meer ideële zaken die in de nota uiteengezet worden. Speciaal de verbetering van de huidige presentatie zoals die enerzijds tot uiting zou moeten komen in praktische maatregelen, zoals de versoepeling van het bruikleenverkeer maar ook in een meer op de toekomst gericht beleid zoals het mogelijk maken van een volwaardige presentatie van de kunst uit de negentiende en begin twintigste eeuw, lijken ons daarbij belangrijk. Wat dit laatste betreft: binnen de commissie bestaan concretere ideeën hierover dan in de nota worden uiteengezet. Wij vinden echter in de eerste plaats dat een zo belangrijke zaak in zorgvuldig bestuurlijk, maar ook kunst-historisch overleg tussen de betrokken partijen, ontwikkeld moet worden. Twee punten echter staan voor de commissie hierbij rotsvast. Een presentatie van de nieuwere kunst kan niet tot stand komen zonder een hechte samenwerking tussen het Rijksmuseum, de collecties van de Stad

Amsterdam en het Rijksmuseum Vincent van Gogh. De verzameling H.W. Mesdag zal als een van de weinige grotere en ook belangrijkere ensembles uit deze periode onder rijksbeheer moeten blijven.

Voorzitter en leden van de commissie zijn gaarne bereid op de hiervoor vermelde en op andere aspecten met betrekking tot het beleid ten aanzien van de kunstmusea nader met U en Uw medewerkers van gedachten te wisselen en waar nodig de in de nota ontwikkelde ideeën te adstrueren.

Namens de commissie Sectornota Kunstmusea,

's Gravenhage
10 februari 1989

R.E.O. Ekkart,
voorzitter

Aan de heer J. Jessurun
Hoofddirecteur Cultuurbeheer
Ministerie van WVC
Postbus 5406
2280 HK Rijswijk

Op 16 mei 1988 werd door de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur een commissie benoemd ter voorbereiding van een sectornota kunstmusea. De commissie was als volgt samengesteld:

drs. R.E.O. Ekkart (Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie),
voorzitter

mw. drs. D.A.S. Cannegieter (Rijksmuseum Twenthe), lid

dr. J.P. Filedt Kok (Rijksmuseum), lid

drs. R.R. de Haas (Rijksdienst Beeldende Kunst), lid

drs. R. de Leeuw (Rijksmuseum Vincent van Gogh), lid

dr. J.R. ter Molen (Museum Boymans-van Beuningen), lid

Als secretaris werd mw. drs. Ch.E. van Rappard-Boon aangewezen.

De commissie vergaderde 14 maal plenair en wel op 11 maart, 15 april, 9 mei, 25 mei, 29 juni, 20 juli, 25 augustus, 14 september, 26 oktober, 15 november, 30 november, 13 december 1988, 10 januari en 19 januari 1989.

Subcommissies van enkele leden, steeds gescundeerd door de secretaris, vergaderde in aparte bijeenkomsten over diverse deelaspecten van de problematiek en hielden in verslagen vastgelegde gesprekken met:

drs. A. van Grevenstein, directeur Bonnefantenmuseum, Maastricht

drs. J. Debbaut, directeur van Abbemuseum, Eindhoven

mevr. drs. R.M. Dippel, waarnemend directeur museale zaken en de heer H. Brongers, Stedelijk Museum, Amsterdam, namens dr. W.A.L. Beeren, directeur Stedelijk Museum

drs. H.L.M. Defoer, directeur Rijksmuseum Het Catharijneconvent, Utrecht

mr. W.O. Koenigs en mevrouw drs. M.M.A. van Boven, voorzitter en bestuurslid van de Vereniging Rembrandt

prof. W.H. Crouwel, directeur Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

drs. H.R. Hoetink, directeur Koninklijk Kabinet van Schilderijen het Mauritshuis, Den Haag

drs. F. Haks, directeur Groninger Museum

mr. E. Ebbinge en drs. C. van Tuyl van Serooskerken, directeur en conservator kunstverzamelingen, Teylers Museum, Haarlem

drs. M.L. Wurfbain, mevr drs. Ch. Wiethoff, drs. C. van Tuyl van Serooskerken en drs. R.J. Baarsen, voorzitter en bestuursleden van de sectie Kunstmusea van de Nederlandse Museumvereniging

dr. S. H. Levie, hoofddirecteur van het Rijksmuseum, Amsterdam

drs. G.G. Horstman en drs. J.J. Heij, directeur en conservator beeldende kunst Provinciaal Museum van Drenthe, Assen

mevr. dr. A. gräfin Ballestrem, directeur Centraal Laboratorium voor Onderzoek van Voorwerpen van Wetenschap en Kunst, Amsterdam

dr. R.W.D. Oxenaar, directeur Rijksmuseum Kröller-Müller, Otterloo

mevr. drs. L. Brandt Corstius, directeur Gemeentemuseum, Arnhem

prof. dr. W.R. van Gulik, directeur Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden

Slechts een gesprek met de directeur van het Haags Gemeentemuseum kon, ondanks herhaalde pogingen van de zijde van de commissie, niet worden gevoerd.

Daarnaast voerde de voorzitter van de commissie besprekingen met de Hoofddirecteur Cultuurbeheer van het Ministerie van WVC en met diens beleidsmedewerkers, met het Hoofd en medewerkers van de directie Kunsten, met het hoofd van de Stafdirectie van het Directoraat-Generaal voor Culturele Zaken en met het Werkverband Beeldende Kunsten/Kunstmusea.

Overeenkomstig het oorspronkelijke tijdschema diende de commissie in december 1988 een concept-nota in bij de Hoofddirecteur Cultuurbeheer. Deze concept-nota werd na bespreking met voorzitter en secretaris van de commissie op enkele punten aangevuld en bijgesteld en in februari 1989 als ontwerp-sectornota aangeboden.

's Gravenhage
10 februari 1989

Commissie Sectornota Kunstmusea

351.852.1 : 069.6 : 069.5 (049.3) ~~1/1/1~~

89-365

Sectornota Kunstmusea

f

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 243739

10 februari 1989

SECTORNOTA KUNSTMUSEA

INHOUD	pagina
AANLEIDING	2
I INLEIDING	4
I.1 Voorgeschiedenis: de bemoeienis van het rijk met de kunstmusea	4
I.2 Wat is een kunstmuseum	9
II HET RIJK EN DE KUNSTMUSEA	13
II.1 De kunstmusea van het rijk	13
II.2 De niet-rijksmusea	19
III BESTELVERANTWOORDELIJKHEID VAN HET RIJK	20
III.1 Ondersteunende instellingen	20
III.2 Subsidiëring	23
III.3 Overheidszorg voor het gespreide kunstbezit	26
IV TAKEN VAN KUNSTMUSEA IN HET ALGEMEEN	28
IV.1 Het verzamelen van kunst	28
IV.2 Presentatie van kunst	35
IV.3 Behoud	42
IV.4 Beheer	46
Aanbevelingen	50
Literatuur	54
Trefwoordenlijst	56
Bijlagen:	
1 Incidentele subsidies	
2 Aankoopregeling moderne kunst	
3 Regeling indemniteit bruiklenen	
4 Toelichting bij subsidie-aanvragen	

AANLEIDING

Bij de behandeling van de Nota Museumbeleid (Tweede Kamer 1984-1985-19066, nrs. 1-2) is door de Tweede Kamer gevraagd om in aansluiting op deze nota de sectornota's voor de cultuurhistorische en kunstmusea bij de Kamer in te dienen. Voor U ligt de eerste van deze nota's, die over de kunstmusea.

Om deze nota over de kunstmusea voor te bereiden is op 16 mei 1988 door de Minister van WVC een commissie ingesteld. Om zoveel mogelijk ideeën uit de museale wereld in de nota te betrekken, zijn door deze commissie gesprekken gevoerd met het bestuur van de Sectie Kunstmusea van de Nederlandse Museum Vereniging, het bestuur van de Vereniging Rembrandt, de directeurs van de bij de materie betrokken rijksmusea, van de ondersteunende instellingen en van een aantal niet-rijksmusea.

De nota behandelt het toekomstig beleid van de rijksoverheid ten aanzien van de eigen kunstmusea en de twee belangrijkste facetten van de bestelverantwoordelijkheid van het Rijk voor alle kunstmusea: de incidentele subsidies en de ondersteunende instellingen.

Uitgangspunt daarbij was dat er bij de schaarste aan middelen geen utopische plannen voor nieuwe musea en andere zwaar op de Rijksbegroting drukkende initiatieven moesten worden ontwikkeld, maar dat ernstige knelpunten in de huidige situatie zouden worden gesignaleerd en dat daarvoor oplossingen zouden worden aangegeven. Derhalve is deze nota gericht op verbetering van de bestaande situatie, waarbij de huidige verdeling van verantwoordelijkheden tussen Rijk en lagere overheden als gegeven is aanvaard.

In deze nota komt ook een aantal problemen van algemeen museale aard aan de orde, zoals documentatie, langdurige bruiklenen, restauratie, depotproblematiek. Deze problemen worden binnen het kader van de nota behandeld, omdat zij bij de kunstmusea een specifieke rol spelen. De voorstellen, die hier worden gedaan om deze problemen op te lossen, zullen zeker niet gelden voor alle categorieën musea.

In deze nota wordt niet uitvoerig ingegaan op een grotere verzelfstandiging van rijksinstellingen. Verzelfstandiging kan voor de musea een

mogelijkheid betekenen om door het verminderen van knellende ambtelijke regelgeving een moderne bedrijfsvoering door te zetten. Bij deze verzelfstandiging zal er rekening mee moeten worden gehouden dat de rijks-kunstmusea in omvang, formatieve bezetting, publieke belangstelling en mogelijkheden om eigen inkomsten te verwerven onderling dusdanig verschillen dat een differentiatie in de te kiezen oplossingen noodzakelijk lijkt. Bij deze kunstmusea met hun doorgaans uiterst waardevolle collecties dient daarbij de grootst mogelijke zorgvuldigheid te worden betracht.

INLEIDING

I.1 Voorgeschiedenis

Het is gebruikelijk een verhandeling over de Nederlandse musea te beginnen met een citaat van Victor de Stuers. Voor deze nota, die in vervolg op de nota Museumbeleid uit 1985 een schets wil geven van het toekomstig beleid van de Minister van WVC ten aanzien van de kunstmusea en het Nederlands kunstbezit, is een beter beginpunt te vinden in het rapport der Rijkscommissie van Advies inzake reorganisatie van het museumwezen hier te lande (Den Haag, juli 1921).

Deze commissie, opgericht bij Koninklijk Besluit van 1919, is de eerste geweest die getracht heeft orde te scheppen in de willekeurige groei van de musea in die jaren. Zij zag die ordening in een nieuwe verdeling van het museale bezit waarbij zij een forse herverdeling voorstond.

Daartoe maakte zij een indeling van voorwerpen die zich in musea bevonden in drie 'hoofdsoorten': voorwerpen van 'uitstekende kunstwaarde', van 'kunsthistorische betekenis' en van 'historisch belang'. Zoals hieronder zal blijken, biedt een zekere indeling ook nu voordelen, zij het dat ditmaal niet in de eerste plaats van voorwerpen maar van instellingen is uitgegaan.

Eén van de belangrijkste aanbevelingen van de commissie van 1919 was het streven naar één kunstmuseum waarin kunstwerken van uitzonderlijke schoonheid, 'uitstekende kunstwaarde' in de woorden van de commissie, encyclopedisch bijeengebracht zouden worden. Deze aanbeveling is niet door de Rijksoverheid overgenomen. Zo is er in Nederland nooit een equivalent van het Louvre, het Metropolitan Museum of Art of de Hermitage gekomen.

Kort na de Tweede Wereldoorlog, in mei 1945, heeft zich wederom een commissie, 'De commissie van advies inzake de reorganisatie van de Nederlandsche musea', uitgesproken over een herverdeling van het museale kunstbezit. Ook ditmaal heeft zo'n herverdeling niet plaatsgevonden, zodat de verdeling van het openbare kunstbezit binnen Nederland grotendeels bepaald is door historische oorzaken. Enige jaren later, in 1952, heeft nogmaals een commissie zich gebogen over de ver-

deling van het kunstbezit binnen de Nederlandse musea. Het betrof hier de commissie die voor de kunstvoorwerpen die na de oorlog uit Duitsland waren teruggekeerd en waarvan geen eigenaars meer bekend waren, een bestemming moest vinden.

Besloten werd de voorwerpen die terugkwamen door deze recuperatie niet over de rijksmusea te verdelen, maar deze als geheel te blijven beheren om ze als bruikleen ter beschikking te kunnen stellen aan alle Nederlandse musea. Hiermee ontstond een nationaal kunstbezit, dat niet bij de rijksmusea was ondergebracht: het begin van de Dienst voor 's Rijks Verspreide Kunstvoorwerpen, de huidige Rijksdienst Beeldende Kunst. Wij kunnen dit beschouwen als een voorloper van wat wij nu de bestelverantwoordelijkheid noemen: een algemene verantwoordelijkheid, die het Rijk draagt voor alle Nederlandse musea, aangezien immers ook niet-rijksmusea uit dit bezit kunstwerken in langdurig bruikleen kunnen verkrijgen.

In latere jaren zijn niet alleen de opvattingen binnen de musea zelf sterk veranderd, maar zijn ook de opvattingen over de rol van de overheid met betrekking tot de cultuur steeds gewijzigd.

Wat het eerste betreft valt in de na-oorlogse jaren een groeiende nadruk op de opvoedende waarde van de musea waar te nemen. Oprichting en groei van educatieve afdelingen, de Stichting Openbaar Kunstbezit en het georganiseerd schoolbezoek geven het belang aan dat men binnen en buiten de musea aan educatie hechtte. In deze tijd ook gingen veel musea zich bezig houden met het 'verhaal' dat zij met hun vaste presentatie wilden vertellen. Dezelfde tendens veroorzaakte de groei van de cultuurhistorische musea zowel in aantal als wat betreft de omvang per instelling.

De laatste jaren begint een omgekeerde tendens zich af te tekenen: gemengde kunst-cultuurhistorische musea, lokaal-historisch musea en volkenkundige musea laten vaker de kunstkant prevaleren boven de geschiedenis, het gaat weer meer om kunst en minder om mensen. Bij de kunstmusea schrompelt het tekstbordje met uitvoerige uitleg bij de voorwerpen weer ineen tot de naam van de kunstenaar, de titel van het werk en het jaar van ontstaan.

Ook de rijksoverheid heeft zich de laatste jaren verder teruggetrokken.

In de Museumnota 'Naar een nieuw museumbelid' van 1976 werd niet alleen sterke nadruk op de rol van de educatie binnen de musea gelegd, maar ook werd aan het Rijk een opvoedende rol toegedeeld vanuit de eigen rijksmusea jegens de regionale en plaatselijke musea. De term 'moedermuseum' geeft een scherpe weergave van de opvatting hierover. Vanuit diezelfde houding wordt er in de Museumnota ook al een eerste aanzet gegeven voor een nieuwe taakverdeling tussen Rijk, provincies en gemeenten in verband met de destijds op handen zijnde Kaderwet Specifiek Welzijn. Hierbij was de dirigistische tendens van de centrale overheid te bespeuren in de eis dat de lagere overheden, hoewel zij eigen taken toebedeeld kregen, vier-jarenplannen zouden opstellen, waarbij telkens het naast hogere echelon van de overheid deze plannen zou moeten toetsen.

Bijna tien jaar na de nota 'Naar een nieuw museumbelid' was er behoefte het overheidsbeleid ten aanzien van de musea te actualiseren, speciaal vanwege veranderde bestuurlijke en financiële omstandigheden. Dit is gebeurd in de Nota Museumbelid van 1985, die noodzakelijk werd door het intrekken van de Kaderwet Specifiek Welzijn per 1 januari 1987. Het loslaten van het principe van de koppelsubsidie, waarbij Rijk, provincie en gemeente een instelling volgens een vaste verdeelsleutel subsidiëren, leidde ertoe dat de Rijksoverheid de directe verantwoordelijkheid voor slechts een beperkt aantal musea van 'nationale reikwijdte' behield. Voor de overige musea nam het Rijk uitsluitend een generële verantwoordelijkheid op zich, dat wil zeggen 'een principiële verantwoordelijkheid voor het museale aanbod met bijzondere aandacht voor kwaliteit en pluriformiteit'.

Deze 'bestelverantwoordelijkheid' wordt uitgevoerd door het financieren van enige ondersteunende instellingen en door middel van de begrotingspost 'incidentele subsidies'. Hiermee kunnen voor een bedrag van f 3,3 miljoen (1988) vernieuwende activiteiten op het gebied van publiekstaken, deskundigheidsbevordering en gespreid aanbod van moderne kunst bij niet-rijksmusea ondersteund worden. Ook worden uit deze gelden restauratie en conservatie van belangrijk kunstbezit, zowel van musea als van kerken of stichtingen, betaald. Met een bijdrage van f 500.000 uit deze post subsidieert het Rijk structureel de presentatie van oude kunst en

kunstnijverheid in het Museum Boymans-van Beuningen, zodat er in feite slechts f 2,8 miljoen beschikbaar is voor incidenteel beleid ten behoeve van de niet-rijksmusea. Daarnaast profiteren musea met een collectie moderne kunst van gelden uit de middelen beschikbaar voor het kunstbeleid.

De beëindiging van de koppelsubsidie maakte een einde aan de verouderde verdeling van rijks gelden over verschillende musea. Hieraan werd immers subsidie verleend op grond van redenen die veelal historisch van aard waren, maar die nu niet meer geacht werden te corresponderen met actuele behoeften.

Enkele in de nota van 1985 behandelde onderwerpen zoals het behoud van het kunstbezit, het bevorderen van deskundigheid, van de automatische verwerking van collectiegegevens en van het bruikleenverkeer komen ook in de voor U liggende sectornota opnieuw aan de orde.

Over de musea van 'nationale reikwijdte' zegt de nota Museumbeleid het volgende:

De rechtstreekse verantwoordelijkheid voor afzonderlijke instellingen omvat al hun functies en taken, dus ook de bedrijfstechnische. Hierbij zijn twee categorieën instellingen in het geding: rijksmusea die rechtstreeks onder het Ministerie van WVC ressorteren en de 100% gesubsidieerde instellingen. Voor beide groepen geldt dat het moet gaan om musea, waarvan:

- a het verzamelterrein een inhoudelijk gebied of thema van nationale reikwijdte bestrijkt,
- b de collectie een hoge kwaliteit bezit, voor het betreffende terrein representatief is en zich geografisch niet beperkt tot één stad, regio of gebied in Nederland, en
- c de taken verzamelen, registreren, conserveren, restaureren, documenteren, presenteren en informeren op nationaal niveau worden uitgeoefend.

Bij de kunstmusea ging in de Nota van 1985 om:

Rijksmuseum, Amsterdam; Rijksmuseum Vincent van Gogh, Amsterdam; het Koninklijk Kabinet van Schilderijen het Mauritshuis, Den Haag; Rijksmu-

seum H.W. Mesdag, Den Haag; Rijksmuseum Kröller-Müller, Otterlo; Rijksmuseum Twenthe, Enschede; Architectuurinstituut in oprichting, Rotterdam (voor de bouwkunst); Filmmuseum, Amsterdam (voor de film).

Bij de 100% gesubsidieerde instellingen is als kunstmuseum alleen Teylers museum te Haarlem, en dan slechts voor een deel van zijn collectie, betrokken. Ook de collectie Six wordt door het Rijk structureel gesubsidieerd.

Ook zijn er gebieden van 'nationale reikwijdte', die niet binnen de rijksmusea vallen. Voor de buitenlandse moderne en hedendaagse schilderderkunst en toegepaste kunst bijvoorbeeld vervullen de drie gemeentelijke musea van Amsterdam, Den Haag en Rotterdam een taak op nationaal niveau.

Oude buitenlandse schilder- en beeldhouwkunst wordt in de Nederlandse musea maar in zeer beperkte mate op nationaal niveau verzameld en getoond. Tot zover de museumnota uit 1985.

Musea kunnen zich verheugen in een nog steeds groeiende populariteit die zich uit in gestaag toenemende bezoekersaantallen. De groei in bezoekersaantallen is vergeleken met andere culturele instellingen relatief groot (SCP-rapport over 1987). Het ene bezoek aan het Rijksmuseum dat de Nederlander zich vroeger slechts eens in de zoveel jaren als dagje uit permitteerde, is vervangen door een geregeld en cultureel gemotiveerd museumbezoek. Wisselende tentoonstellingen, die soms grote aandacht in de pers of op de televisie krijgen, en de grote verbreiding van de museumjaarkaart hebben hier zeker aan bijgedragen.

De grote en nog steeds toenemende museumdichtheid die Nederland kent, toont dat op alle bestuurlijke niveaus de overheden musea zien als een belangrijk facet in hun cultuurbeleid. Hierbij spelen kunstmusea een opvallende rol. De culturele, historische identiteit van Nederland wordt niet alleen voor de meeste buitenlanders maar ook voor veel Nederlanders zelf in belangrijke mate bepaald door de beeldende kunst.

Dit is niet verbazingwekkend: beeldende kunst vormt één van de duidelijkste banden die wij hebben met het verleden. Ook is het één van de meest continue vormen van cultuurbewustzijn, want uit vrijwel iedere periode van de geschiedenis kunnen wij ons beeldende kunstwerken voor de geest roepen. Voor de gemiddelde Nederlander is Rembrandt meer een

begrip dan Vondel, Sweelinck of Spinoza.

Onderzoek heeft uitgewezen dat musea voor ons land een economische factor van betekenis zijn. Voor de toeristenindustrie zijn zij één van de belangrijkste trekpleisters van Nederland en vertegenwoordigen derhalve een groot economisch belang.

Toch geeft de Rijksoverheid in Nederland relatief een laag bedrag uit aan de musea. Voor 1988 is dit volgens de begroting f 109.000.000, opgesplitst in rijksmusea en ondersteunende instellingen: personeel f 60.000.000, materieel f 34.870.600, aankoopgelden f 3.332.700, incidentele subsidie f 3.271.000; voor de 100% gesubsidieerde instellingen, de Nederlandse Museumvereniging en de museale automatisering staan tezamen f 7.679.500 op de begroting. Deze cijfers zijn exclusief de lasten voor gebouwworg bij de rijksinstellingen.

I.2 Wat is een kunstmuseum?

Zoals alle tot nu toe geschreven beleidsnotities over musea gaat deze nota wat betreft de begripsvorming uit van de ICOM-definitie van het museum: 'Een museum is een permanente instelling, in dienst van de gemeenschap en haar ontwikkeling, toegankelijk voor het publiek, niet gericht op het maken van winst, die de materiële getuigenissen van de mens en zijn omgeving verwerft, behoudt, wetenschappelijk onderzoekt, presenteert en hierover informeert voor doeleinden van studie, educatie of genoegens.'

Deze definitie houdt in dat deze nota niet de z.g. kunsthallen, die gebruikt worden voor steeds wisselende (kunst)tentoonstellingen, zou hoeven behandelen. Slechts waar de problematiek van deze instellingen die der musea raakt, namelijk de groei van het aantal tentoonstellingen en van het bruikleenverkeer, wordt daar hieronder toch op ingegaan.

Van het begrip kunst zijn niet dergelijke algemeen geaccepteerde definities als de ICOM-definitie van het museum in omloop. In een beleidsnota is geen ruimte om in te gaan op de vele discussies die over het begrip 'kunst' in de loop der eeuwen zijn gevoerd.

Samengevat kan men zeggen dat men in filosofische beschouwingen over

kunst twee tegenover elkaar liggende vertrekpunten kent: vanuit de maker of vanuit degene die het werk aanschouwt, leest of beluistert. Met erkenning van de eigen rol van de kunstenaar als schepper van kunst is voor een museale context waarschijnlijk een kunstbegrip dat niet uitgaat van de maker, maar van de beleving van de aanschouwer het beste bruikbaar.

Immers niet alles wat wij nu als beeldende kunst beschouwen, is ooit als zodanig gemaakt. Binnen onze eigen cultuur valt te denken aan veel van de bouwkunst of kerkelijke kunst. Kunstnijverheidsvoorwerpen zijn vaak uitsluitend gemaakt met een utilitair doel waar wij nu, in bewondering voor de schoonheid van het voorwerp, vaak aan voorbij gaan. Niet-westerse culturen kennen een geheel ander kunstbegrip; de scheiding tussen kunst en handwerk wordt door hen anders ervaren dan door de moderne westerse mens. Zo is veel niet-westerse kunst geschapen om religieuze redenen en het ligt dus in de opvatting van de cultuur van waaruit zij voortkomt niet voor de hand dat zulke objecten voor schoonheidsbeleving, dus museaal, getoond worden. Vaak is de kunstenaar in deze culturen, zoals bij ons in de middeleeuwen, te vergelijken met een uitvoerend kunstenaar nu, iemand die een min of meer vaststaand gegeven interpreteert.

Vanaf het moment echter dat een voorwerp het opschrift draagt 'Johes de Eyck me fecit' (Johannes van Eyck heeft mij gemaakt) of wanneer Albrecht Dürer over zichzelf spreekt als 'een kunstenaar wiens geest vol beelden is', dan wordt het kunstwerk ook duidelijk bepaald door de individuele intentie van de kunstenaar. Schepping en beschouwing blijven in het kunstwerk met elkaar verbonden. Deze beleving van kunst, waarbij wordt uitgegaan van de beschouwer, is, gebonden als zij is aan de cultuur van diens tijd, steeds aan wisselingen onderhevig. Een kunstwerk spreekt tot meer bij ons dan tot het intellect alleen. Ook onze verbeelding en emotionele beleving worden door het schoonheidsgevoel uitgaande van een kunstwerk aangesproken.

Een uitgangspunt voor een benadering van kunst als datgene dat als zodanig ervaren wordt, biedt het voordeel dat zo ook het kunstmuseum van het cultuurhistorische museum onderscheiden kan worden. In het kunstmuseum wordt het voorwerp of dit nu een schilderij, een kunstnijverheidsobject of een ander kunstwerk is, in de eerste plaats gepresenteerd

voor de beleving van de toeschouwer. Het is hier in een artistieke context geplaatst en dient niet ter illustratie van algemene cultuurhistorische ontwikkelingen.

De Anatomische Les van Dr. Nicolaas Tulp is daar dus geen illustratie van de ontwikkeling van de medische wetenschap, maar één van de belangrijkste werken van Rembrandt, een hoogtepunt van de schilderkunst van de 17de eeuw of een belangrijke schakel binnen de algehele Nederlandse ontwikkeling van de schilderkunst en binnen die van het groepsportret in het bijzonder. Uit de aard van zijn plaats binnen de kunsthistorische ontwikkeling, komt ook zijn plaatsing binnen het kunstmuseum voort: een belangrijk kunstwerk kan dáár het meeste recht gedaan worden.

De meeste kunstmusea zullen hun werken niet geheel geïsoleerd tonen. In het algemeen blijkt het voor onze esthetische appreciatie wenselijk om een bepaald kunstwerk te zien in de context van ander werk van dezelfde kunstenaar of van dat van tijdgenoten. Over hoeveel vergelijkingsmateriaal en verdere uitleg daarbij nodig is, hebben in de loop der jaren sterk wisselende opvattingen bestaan. Ook de aard van het kunstwerk leidt tot differentiatie op dit gebied. Zo zal bij kunstnijverheid enige uitleg over de techniek vaker nodig zijn dan bij schilderkunst. Algemeen wordt ervan uitgegaan dat het tonen van technische procédés niet noodzakelijk is voor een esthetische appreciatie. Deze procédés worden in relatie met de produkten doorgaans wel getoond in gespecialiseerde musea gewijd aan één medium in de kunst: glas, ceramiek, etc.

Naast artistieke en technische aspecten vertoont een kunstwerk ook culturele facetten in samenhang met zijn functie. De oorspronkelijke functie van een kunstvoorwerp zal een belangrijk aandachtspunt zijn binnen de cultuurhistorische musea.

Verandering van beleving maakt het mogelijk dat voorwerpen, waarvan aanvankelijk slechts functionele aspecten werden opgemerkt, later vanwege hun schoonheid een plaats in het kunstmuseum krijgen.

In deze nota worden onder kunstmusea musea voor beeldende kunst verstaan. Het Filmmuseum, het Museum voor het Boek en het Architectuurinstituut zijn in letterlijke zin geen musea voor beeldende kunst. Het

Museum van het Boek valt slechts gedeeltelijk onder de kunstmusea, en wel de gespecialiseerde kunstmusea, voor zover het het boek in zijn verschijningsvorm als kunstvoorwerp behandelt. Dit is echter slechts één aspect, aangezien ook de cultuurhistorische geschiedenis van handschrift en druk worden behandeld en tevens aandacht wordt besteed aan de technische ontwikkeling van het medium. Dit geldt mutatis mutandis voor het Koninklijk Penningkabinet. Wat het Filmmuseum betreft: een deel van zijn collectie behoort zeker tot de kunst, omdat zij verzameld is op grond van autonome filmische kwaliteiten. De taakstelling van deze instelling is echter breder en legt ook nadruk op cultuurhistorische, documenterende en archivalische aspecten.

Deze instellingen worden in verband met hun gemengde functie in de nota niet nader besproken. Het Architectuurinstituut verzamelt in combinatie met zijn documenterende taken ook op grond van de beeldende kwaliteit van het bouwwerk. Gezien het stadium van oprichting waarin het zich nu bevindt, zal het hier niet uitgebreid aan de orde komen.

Binnen de hier wel besproken kunstmusea zijn ook uitzonderingen aanwezig. Zo verzamelen bijvoorbeeld prentenkabinetten en fotoverzamelingen behalve op grond van kwaliteitsnormen vaak ook om documentaire redenen. Een zelfde uitgangspunt vinden wij soms bij kunstnijverheids- en designafdelingen.

Toch lijkt het juist te stellen dat, indien het grootste deel van een verzameling van een museum gepresenteerd wordt in een stilistische, esthetisch context waarbij de artistieke beleving voorop staat, wij kunnen spreken van een kunstmuseum. Naarmate een museum meer verschillende typen van kunst toont is een grotere diepgang mogelijk en wordt het mogelijk de relatie zowel in artistiek als in kunsthistorisch opzicht tussen de voorwerpen explicieter wetenschappelijk te onderzoeken en te tonen.

II HET RIJK EN DE KUNSTMUSEA

II.1 De kunstmusea van het Rijk

In de Nota Museumbeluid van januari 1985 is op aandringen van de Rijkscommissie voor de Musea de term musea van nationaal belang uit de Nota van 1976 vervangen door: 'musea met een verzamelterrein van nationale reikwijdte'. Doel hiervan was het kwalitatieve keurmerk voor de rijksmusea, uitgereikt op grond van de uitvoering van hun taken, te vervangen door een min of meer sluitend geheel van verzamelen en presenteren van de verschillende museale aandachtsgebieden.

Hieronder worden de rijksmusea in het kort afzonderlijk besproken. In de komende jaren zal bijzondere aandacht worden besteed aan de onderlinge afstemming van de beleidsplannen van de individuele rijksmusea. Een reeks algemene problemen die alle kunstmusea, ook die van het Rijk betreffen, wordt besproken in hoofdstuk IV.

Het Rijksmuseum te Amsterdam

Het Rijksmuseum geeft een representatief overzicht van de Nederlandse kunst vanaf de Middeleeuwen en toont daarnaast belangrijke aspecten van de Europese en Aziatische kunst. Voor de Nederlandse kunst is de collectie van het Rijksmuseum mondiaal toonaangevend. Van de vijf afdelingen van het Rijksmuseum zijn er vier aan kunst gewijd.

De afdeling schilderkunst toont een breed overzicht van de Nederlandse schilderkunst tot circa 1900 en een beperkt aantal schilderijen uit de Italiaanse, Franse en Spaanse school.

De afdeling kunstnijverheid en sculptuur bezit een uitgebreide keuze van de Nederlandse en internationale stromingen vanaf de late middeleeuwen tot ongeveer 1930.

Het Rijksprentenkabinet, waarvan de collectie alleen al om conservatorische redenen maar ook in verband met de omvang niet permanent getoond kan worden, maar in tijdelijke tentoonstellingen te zien is, omvat een naar volledigheid strevend overzicht van de Nederlandse prentkunst, een ruime keuze van de Nederlandse tekenkunst en een representatieve selectie van de internationale prent- en tekenkunst tot ca. 1900.

De afdeling Aziatische kunst toont verschillende aspecten van de Azia-

tische kunst gekozen op kwalitatieve en esthetische gronden.

Voor al deze gebieden voert het Rijksmuseum een belangrijke taak uit wat betreft wetenschappelijk onderzoek.

Het Rijksmuseum bezit één van de grootste wetenschappelijke kunsthistorische bibliotheken van ons land. Boeken uit deze bibliotheek zijn net als werken uit het prentenkabinet op aanvraag door iedereen in te zien.

Door de beperkte middelen waarover het Rijksmuseum beschikt, blijft de nagestreefde uitbreiding van de collectie en de invulling van lacunes hierin achter bij de wensen op dit gebied.

Al lang wordt gestreefd naar een ruimtelijke uitbreiding van het Rijksmuseum, daar zowel voldoende depotruimten als expositieзалen voor grote tentoonstellingen ontbreken. Het structurele gebrek aan opzichters resulteerde in de afgelopen jaren tot een wisselende sluiting van delen van de permanente opstelling, een moeilijk aanvaardbare situatie.

Bij het maken van tentoonstellingen is het beleid van het Rijksmuseum erop gericht grensverleggende exposities te maken die een nieuwe kijk op de kunstgeschiedenis tonen en die vaak gebaseerd zijn op onderzoek van de eigen collectie. Recente voorbeelden hiervan zijn de tentoonstelling 'Kunst voor de Beeldenstorm', 'Loosdrechts porcelein' en 'Michiel Hinlopen'.

Het Rijksmuseum Vincent van Gogh

Voor buitenlanders is het Rijksmuseum Vincent van Gogh een van de voornaamste trekpleisters van de hoofdstad, het de laatste drie jaar gevoerde actieve tentoonstellingsbeleid heeft bovendien weer een groter Nederlands publiek bereikt.

De smalle basis van de collectie van het museum heeft in het verleden wel de bezorgdheid opgeroepen dat het Van Gogh-museum een te statisch karakter zou krijgen. Een levendig tentoonstellingsbeleid is daarom gericht op de kunst van Van Gogh, zijn voorgangers, tijdgenoten en navolgers, waaronder ook hedendaagse kunstenaars. Het museum heeft zich speciaal toegelegd op de beeldende kunst van de periode 1850-1920, met een nadruk op de buitenlandse kunst.

Het uit winstdeling met de Stichting Vincent van Gogh verkregen aankoopbudget is volstrekt ontoereikend om de zeer dure kunstwerken uit

deze periode aan te kopen. De verbreding van de context zal dus in sterke mate afhankelijk zijn van langdurige bruiklenen.

Het tentoonstellingsbeleid staat verder - door de ruimtelijke aanspraken die het stelt in het kader van een compact en door de architectuur inflexibel gebouw - haaks op het verlangen ook in de vaste opstelling meer aandacht voor de overige kunst uit de periode 1850-1920 te tonen.

Het Mauritshuis

Het zwaartepunt van de collectie van het Mauritshuis is de 17e eeuwse Nederlandse schilderijkunst. Ook omvat deze tevens 16e en 18e eeuwse Nederlandse kunst, Vlaamse en in bescheiden mate vroege Duitse schilderijkunst. Het verzamelterrein dat grotendeels ook door het Rijksmuseum wordt bestreken, krijgt in dit Haagse museum door de combinatie van collectie en gebouw uniek gestalte.

Gebouw en personele bezetting laten geen breedvoerig tentoonstellingsprogramma toe, maar het Mauritshuis organiseert om de paar jaar een enkele grotere tentoonstelling, afgewisseld met kleine tentoonstellingen.

Het aankoopbeleid van het museum is gericht op beperkte uitbreiding van de verzameling met werken van zeer hoge kwaliteit.

Bepaalde desiderata van het Mauritshuis: meer expositieruimte, meer armslag voor de bibliotheek zijn misschien in samenwerking met de nabij gelegen Rijksdienst Beeldende Kunst, die binnenkort aan haar nieuwbouw moet beginnen, te verwezenlijken.

Onder het beheer van het Mauritshuis valt ook de schilderijengalerij van Willem V, een reconstructie van één van de eerste openbaar toegankelijke verzamelingen in ons land.

Het Rijksmuseum H.W. Mesdag

Het Rijksmuseum H.W. Mesdag omvat de collectie van de Haagse schilder Hendrik Willem Mesdag. Deze bestaat onder andere uit werken van de schilders van de Haagse school, waartoe Mesdag zelf behoorde en van Franse kunstenaars, met name uit de school van Barbizon en is ondergebracht in een daarvoor gebouwd museum. In de Museumnota van 1985 werd de basis van dit museum te smal geacht om het als rijksmuseum te handhaven. Inmiddels hebben gewijzigde opvattingen, speciaal wat betreft

een heroverweging van de presentatie van kunst uit deze periode ertoe geleid dat de collectie onder rijksverantwoordelijkheid zal blijven vallen. Bezien moet worden hoe het museum bij de ontwikkeling van verdere plannen op dit gebied betrokken kan worden (zie pag. 36-38).

Het Rijksmuseum Kröller-Müller

Het Rijksmuseum Kröller-Müller heeft een bijzonder belangrijke collectie internationale kunst van de tweede helft van de 19e en het begin van de 20e eeuw, ondergebracht in een gebouw dat voor deze verzameling werd ontworpen. De verzameling bijeengebracht door mevrouw H. Kröller-Müller om 'een aanschouwelijk beeld te geven der ontwikkeling zowel van de individuele moderne kunstenaar als dan de kunst onzer dagen in het algemeen' is in 1937 aan de Staat geschonken. Het verzamelgebied is sinds 1948 uitgebreid met moderne sculptuur en beeldhouwerstekeningen. De onlangs uitgebreide beeldentuin toont een representatieve selectie van de internationale moderne en hedendaagse beeldhouwkunst. De door mevrouw Kröller-Müller voorgestane drieslag: sculptuur, architectuur en natuur wordt hier op fraaie en voor Nederland unieke wijze zichtbaar. Als enig rijkskunstmuseum in Nederland houdt het Kröller-Müller zich bezig met primitieve kunst. Hierin en in de kleine collectie van oude schilderkunst en Aziatische kunst is de wens van de stichtster om de continuïteit en het universele karakter der kunsten te tonen zichtbaar.

Het Rijksmuseum Twenthe

Het Rijksmuseum Twenthe is het enige rijksmuseum waar kunst vanaf de middeleeuwen tot nu wordt getoond, zij het op een bescheiden schaal. Accenten in de collectie liggen op de middeleeuwse kunst en de kunst van de twintigste eeuw. Het tentoonstellingsbeleid is in belangrijke mate gericht op hedendaagse en 20e eeuwse Nederlandse kunst. Op dit gebied wordt ook aangekocht. Het museum bezit geen aparte tentoonstellingsruimte zodat voor iedere tentoonstelling een deel van de zalen voor de vaste opstelling ontruimd moet worden. Ook ontstaan door het particuliere initiatief, is het Rijksmuseum Twenthe samen met het Rijksmuseum Kröller-Müller een tegenwicht tegen de sterke concentratie van rijksmusea in de randstad.

De 100% gesubsidieerde instellingen

Teylers Museum

Deze oudste museale instelling binnen Nederland maakt na een langdurig fossiel bestaan, een tijd van bloei door. Teylers ontleent zijn belang niet alleen aan de weergave van een belangrijk moment in de museale geschiedenis maar heeft ook betekenis als kunstmuseum door de collectie Europese tekeningen die van internationaal niveau is.

Knelpunten bij het Teylers Museum zijn de volstrekt inadequate depots (waar 's winters de temperatuur tot om het nulpunt daalt) en het ontbreken van een aankoopbudget.

Omvang en reikwijdte der rijkscollecties

Enerzijds lijken de collecties der rijksmusea een zekere overlapping van verzamelgebieden te vertonen, zoals het Rijksmuseum en het Mauritshuis voor wat betreft de zeventiende eeuwse Nederlandse schilderkunst en het Rijksmuseum Kröller-Müller en het Rijksmuseum Vincent van Gogh voor het werk van Van Gogh. Daar elk kunstwerk uniek is en het een deel van zijn sprekende kracht ontleent aan de presentatie waarbinnen het getoond wordt, kan zo'n schijnbare overlapping juist een verrijking voor de museumbezoeker zijn. Op deze wijze kan immers de veelzijdigheid van de ontwikkelingen speciaal van de Nederlandse kunstgeschiedenis op verschillende plaatsen en volgens verschillende visies tot zijn recht komen.

Anderzijds zijn er gebieden zoals hedendaagse buitenlandse schilderkunst en toegepaste kunst, die niet door het Rijk, maar uitsluitend door enkele grote gemeentelijke musea worden verzameld. Voor hedendaagse Nederlandse kunst ondersteunt het Rijk museale aankopen en bouwt op dit moment tevens zelf een collectie op door middel van de aankopen van de Rijksdienst Beeldende Kunst, maar de presentatie van de hedendaagse Nederlandse kunst berust weer vrijwel geheel bij niet-rijksmusea.

De bestelverantwoordelijkheid houdt echter niet in, dat het Rijk zelf het hele gebied van de beeldende kunst moet verzamelen, beheren en presenteren; deze taken kunnen zeer goed gedeeld worden met andere over-

heden. Wel zal het Rijk erover moeten waken dat de belangrijkste museale taken wat betreft het verzamelen en presenteren van alle gebieden van beeldende kunst blijvend op een nationaal niveau verricht worden. Wanneer er hierin om een of andere reden een hiaat ontstaat, dient de overheid stappen te ondernemen om deze te doen opvullen.

Bij de rijksmusea bevinden zich nog een paar belangrijke kunstverzamelingen in niet-kunstmusea. Voorbeelden hiervan zijn de middeleeuwse kunst (speciaal sculptuur) in het Rijksmuseum het Catharijneconvent, de niet-westerse kunst in het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden, de kunst van de oudheid in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden en belangrijke onderdelen van het Rijksmuseum Paleis Het Loo.

Het geheel van kunstmusea en kunstverzamelingen van het Rijk overziend moet men constateren, dat dit zowel qua omvang, reikwijdte als verdeling verre van ideaal is. Er zijn teveel lacunes om zelfs maar de totaliteit van het rijkskunstbezit te kunnen zien als een encyclopedisch overzicht van de beeldende kunst. Wij moeten echter constateren dat aard, omvang en plaats van de rijksmusea historisch zo gegroeid zijn en dat het ongewenst zou zijn hier ingrijpend in te willen veranderen.

Wat de toekomst betreft kan worden gesteld dat alléén kunstmusea die kunst tonen in een wijder verband dan dat van een enkel medium of van een bepaalde landstreek, school of richting direct onder de Rijksverantwoordelijkheid kunnen vallen. Gespecialiseerde afzonderlijke kunstmusea, voor bijvoorbeeld glas, klokken, textilia, ceramiek of fotografie dienen niet ten koste van het Rijk te komen, zoals reeds in de museumnota van 1985 duidelijk is gesteld. Dit betekent niet dat het Rijk binnen de bestaande kunstmusea geen aandacht moet besteden aan dergelijke gebieden. Voor een belangrijke kunstvorm als de fotografie is een bestaand hiaat recent gevuld door de aankoop van de collectie Hartkamp, die voorlopig werd ondergebracht bij de Rijksdienst Beeldende Kunst. Een definitieve plaatsing van deze collectie zal niet plaatsvinden in een afzonderlijk op te richten museum.

II.2 Niet-rijksmusea

De nota van 1985 constateert dat de stedelijke musea der drie grote steden een nationale rol vervullen wat betreft collecties en uitvoering der taken. Ook op andere culturele gebieden vervullen de grote steden een taak van nationaal belang, waarvoor zij een eigen beleid vaststellen.

Ook in de overige gemeentelijke en provinciale musea bevinden zich belangrijke ensembles van beeldende kunst. Veel van deze musea dragen zowel met hun activiteiten als ook met hun collectie bij aan het in Nederland zo veelzijdige totaalbeeld. Voor één van de belangrijkste Nederlandse zestiende eeuwse schilderijen, 'Het Laatste Oordeel' van Lucas van Leyden dient men zich te begeven naar het Stedelijk Museum de Lakenhal te Leiden. Van de groepsportretten van Frans Hals kan men slechts een beeld krijgen door een bezoek aan het Frans Halsmuseum te Haarlem. Ons beeld van de na-oorlogse kunst zou ernstige tekortkomingen vertonen zonder de collecties van het Groninger Museum en het Van Abbemuseum te Eindhoven.

Men kan dus constateren dat niet-rijksmusea een wezenlijk aandeel hebben in het totaalbeeld van het Nederlandse kunstbezit en tevens een essentiële rol vervullen in de spreiding van cultuur. De herverdeling van bestuurlijke verantwoordelijkheden voor musea, zoals geregeld in de Museumnota van 1985, blijkt in het algemeen te voldoen en er bestaat op dit ogenblik geen reden opnieuw wijzigingen aan te brengen.

Ondanks hun kleine aantal vormen de algemene kunstmusea een belangrijk en gezichtsbepalend onderdeel van de museumwereld. Naast de rijksmusea zijn er nog enkele tientallen algemene kunstmusea buiten de rijkssfeer, waarvan een deel een combinatie is van een kunst- en een cultuurhistorisch museum. De laatste jaren zien we hoe bij sommige van deze musea een tendens is te bespeuren om het museum om te buigen tot een kunstmuseum. Andere musea verwerpen juist deze tendens en zien geworteldheid in de locale en regionale historie als een belangrijke legitimatie voor hun bestaan.

III DE BESTELVERANTWOORDELIJKHEID VAN HET RIJK

Binnen de generale verantwoordelijkheid, zoals die omschreven is in de Nota Museumbeleid van 1985, beschikt het ministerie van WVC over twee beleidsinstrumenten: de ondersteunende instellingen en de incidentele subsidieregeling. Terwijl de subsidieregeling fungeert als een gerichte geldvoorziening, wordt de bijdrage van de ondersteunende instellingen uitgedrukt in kennis, ideeën en mankracht.

III.1 Ondersteunende instellingen

De ondersteunende instellingen fungeren ten behoeve van het gehele museale veld, zowel de niet-rijksmusea als de rijksmusea.

De Rijksdienst Beeldende Kunst (RBK)

De Rijksdienst Beeldende Kunst houdt zich bezig met cultuurbehoud en -overdracht en beheert de kunstwerken van het Rijk, voor zover niet ingeschreven in de inventaris van een rijksmuseum. Hij koopt hedendaagse Nederlandse kunst aan, die voor bruikleening aan musea beschikbaar is. Hij werkt aanvullend op de Nederlandse museumwereld, c.q. het Nederlands openbaar kunstbezit. Dit komt tot uiting zowel in het bruikleen- als het tentoonstellingsbeleid.

Een belangrijk facet van de Rijksdienst Beeldende Kunst binnen het Nederlands museaal bestel betreft de verstrekking van bruiklenen uit de rijkscollectie. Bij het streven naar een zinvolle hergroepering van het museale bezit kunnen deze een wezenlijke rol spelen. Bruiklenen uit de collectie van de RBK kunnen een museale opstelling aanvullen of daar, in het geval van grotere bruiklenen (de z.g. 'clusters'), een nieuw facet aan toevoegen. Bruiklenen aan een Nederlandse museale instelling zullen dan ook moeten prevaleren boven die voor andere doeleinden.

Bij het tentoonstellingsbeleid zal veel aandacht worden gegeven aan de coördinatie van projecten van musea en het in de initiatieffase helpen voorbereiden van tentoonstellingen op die onderdelen waarvoor de musea zelf onvoldoende geld of mankracht hebben.

Naast deze de musea nauw rakende activiteiten zijn de Rijksdienst Beeldende Kunst nog diverse andere taken opgedragen, waaronder presentatie

van Nederlandse kunst in het buitenland, de recuperatie van kunstwerken, de advisering wat betreft subsidies voor restauratie, de inspectie voor de Wet tot Behoud van Cultuurbezit en de uitvoering van de indenniteitsregeling.

Het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD)

Het werkterrein van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie omvat de documentatie van de gehele westerse beeldende kunst vanaf de late middeleeuwen met een sterk accent op de Nederlandse kunst en het Nederlandse kunstbezit. Het werkt nauw samen met de zelfstandige maar door het Ministerie van WVC gesubsidieerde Stichting Iconographisch Bureau, die zich bezig houdt met de Nederlandse portretkunst. Het RKD is niet alleen een ondersteunende instelling voor de musea, het vervult daarnaast een algemene rol voor de kunsthistorische wetenschapsbeoefening in binnen- en buitenland. In de toekomst zal de rol van het RKD als documentatie-instituut nog extra benadrukt worden, waarbij de recent begonnen automatisering een belangrijke rol zal spelen.

Het zal voor de registratie van het kunstbezit gaan samenwerken met instellingen die zelf maar over een beperkte wetenschappelijke capaciteit beschikken. Voor grotere instellingen zal, zeker met de voortschrijdende automatisering, een afstemming van systemen een verhoogd wetenschappelijk rendement opleveren.

Voor het RKD zal een centrale rol hierbij nog vanzelfsprekender zijn, omdat vanaf 1989 de basistaken van de Stichting MARDOC, die gespecialiseerd is in de museale automatisering, zijn overgenomen.

Bovendien zal het RKD de komende jaren streven naar nauwere samenwerking met vergelijkbare instituten in het buitenland zoals die in België, Duitsland, Engeland en de Verenigde Staten.

Ook zal er veel aandacht worden besteed aan de problematiek van de documentatie van hedendaagse kunst. Documentatie op dit terrein dient met enige voortvarendheid te gebeuren, aangezien het materiaal vluchtig is en na verloop van enige jaren nog slechts met de grootste moeite te achterhalen. Alert verzamelen, liefst in samenwerking met instellingen die qualitate qua al veel materiaal binnenkrijgen, zoals de Stichting Kunst en Bedrijf en de Culturele Raden, is hier noodzakelijk. Op dit moment heeft het RKD nog onvoldoende mogelijkheden om deze taak naar

behoren te kunnen uitvoeren.

Centraal Laboratorium

Opgericht door het Rijk in 1962, heeft het Centraal Laboratorium de opdracht: 'de studie aan en de conservering van voorwerpen van kunst en wetenschap te bevorderen door natuurwetenschappelijk onderzoek en door het geven van wetenschappelijk gefundeerde adviezen betreffende restauratie en conservering'.

Het Centraal Laboratorium houdt zich bezig met:

- het onderzoek van voorwerpen van kunst en wetenschap;
- ontwikkeling van methoden voor conservering en restauratie;
- advisering op bovenstaande gebieden;
- documentatie op dit terrein.

Het Centraal Laboratorium is de enige instelling in Nederland, die uitsluitend op dit gebied kennis verzamelt, onderzoek doet en een landelijke taakstelling heeft om de zo verworven kennis te verspreiden.

Het is in de eerste plaats een onderzoeksinstituut en voert zelf geen restauraties uit met uitzondering van probleemgevallen waarbij nieuwe methoden moeten worden ontwikkeld en getest.

Naast deze wetenschappelijke taken vervult het Laboratorium onmisbare voorlichtingstaken. Musea en individuele restauratoren kunnen zowel ten aanzien van behoud (passieve conservering) als van restauratie adviezen krijgen. Waar het Centraal Laboratorium deze kennis zelf niet bezit, kan het verwijzen naar onderzoekers en instellingen in binnen- en buitenland. Door publikaties en het houden van themadagen draagt het Centraal Laboratorium ook in het algemeen kennis op zijn werkterrein over. Waar de taken van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie en de Rijksdienst Beeldende Kunst als museaal ondersteunende instellingen zich primair richten op de Nederlandse kunstmusea, is de doelgroep van het Centraal Laboratorium voor Onderzoek van Voorwerpen van Kunst en Wetenschap veel ruimer. Deze bestaat uit het geheel van de Nederlandse musea, bibliotheken, archieven, archeologische diensten en monumentenzorg. Na de langdurige reorganisatie waaraan het Centraal Laboratorium onderhevig is geweest, zal er zo spoedig mogelijk duidelijkheid geschapen worden over positie en taakstelling van het Centraal Laboratorium.

III.2 Subsidiëring

De Nederlandse musea staat een aantal subsidieregelingen van het Rijk ter beschikking: de incidentele subsidieregeling voor de niet-rijksmusea en de aankoopregeling voor hedendaagse kunst zowel voor de rijks- als de niet-rijksmusea. Op beperkte schaal wordt door musea ook gebruik gemaakt van van de subsidieregeling voor manifestaties en publikaties. Sinds 1987 zijn er ook afzonderlijke gelden beschikbaar gesteld voor de museale automatisering.

Incidentele subsidies

In de Museumnota van 1985 werden de incidentele subsidies aangemerkt als een van de belangrijkste methoden, die de minister van WVC ten dienste stond om aan de bestelverantwoordelijkheid voor de musea gestalte te geven. Het hiervoor nu besteedbare bedrag van f 2,8 miljoen is in verhouding tot het grote aantal (c. 700) van de Nederlandse musea en het economisch belang dat deze vertegenwoordigen zéér laag te noemen. In 1988 was de onderverdeling van de incidentele subsidie als volgt:

1. behoudstaken	f	700.000
2. publiekstaken	f	1.200.000
3. deskundigheidsbevordering	f	400.000
4. gespreid aanbod moderne kunst	f	500.000

Onder behoudstaken wordt verstaan de conservering en restauratie van collecties en voorwerpen. Publiekstaken zijn activiteiten die tot doel hebben de presentatie en de toegankelijkheid te verhogen en initiatieven op het gebied van publiciteit en voorlichting te steunen. Deskundigheidsbevordering is de verhoging van kennis en deskundigheid door middel van cursussen, symposia en publikaties.

Het gespreid aanbod moderne kunst is bedoeld als een 'extra injectie om meer bekendheid te geven aan moderne kunst en daarvoor begrip te wekken'. Overeenkomstig de wensen van de Tweede Kamer werd daarbij voorlopig voorrang verleend aan het Groninger Museum en het Van Abbemuseum waarvoor in principe gedurende drie jaar 1987-'89 f 150.000 per jaar per museum werden gereserveerd.

Voor activiteiten op het gebied van beeldende kunst werd in de eerste

drie kwartalen van 1988 uit de subsidiepot publiekstaken circa f 650.000, (inclusief de gelden voor het Groninger museum en het Van Abbemuseum) uitgegeven, voor natuurhistorische activiteiten f 319.000, voor cultuurhistorische f 400.000, voor volkenkundige f 180.000 en voor archeologische f 30.000.

Inmiddels is er een jaar ervaring met deze wijze van subsidiëring en is enige bijstelling mogelijk. De volgende punten springen hierbij in het oog.

Ten eerste: de incidentele subsidie is een tamelijk passief beleidsinstrument. Doordat iedere aanvraag in volgorde van binnenkomst wordt behandeld en beoordeeld is het nauwelijks mogelijk het beleid als geheel vorm te geven of te sturen. Voorgesteld wordt de musea te verzoe- ken aanvragen zoveel mogelijk in te dienen enige maanden voorafgaande aan het begrotingsjaar zodat deze binnen enkele maanden na indiening allemaal in één keer beoordeeld kunnen worden en een onderlinge afwe- ging kan worden gemaakt. De mogelijkheid moet bestaan om per jaar be- paalde prioriteiten te stellen.

Een deel van het budget moet gereserveerd blijven voor onverwachte ac- tiviteiten waarvoor in de loop van het jaar aanvragen worden ingediend. Juist de incidentele subsidiëring zal altijd een zekere mate van flexi- biliteit moeten bezitten.

Ten tweede: tot nu toe wordt de incidentele subsidie voor publiekstaken voornamelijk toegekend aan eenmalige gebeurtenissen, zoals tentoonstel- lingen, e.d. De subsidie is weliswaar eenmalig maar deze stimulering moet wel een blijvend effect hebben. De incidentele subsidie moet juist worden aangewend voor zaken die het kwalitatieve niveau van de Neder- landse museumwereld verhogen. Daarom moet de subsidie in bijzondere gevallen ook gelden voor verbeteringen in de vaste presentatie en voor de publikatie van bestandscatalogi e.d., indien deze op hoog niveau worden uitgevoerd. Algemene voorwaarde is daarbij uiteraard dat dit wordt gedaan op een wijze die de gebruikelijke exploitatie- en perso- neelsmogelijkheden van het museum overstijgt.

De regeling voor de behoudssubsidie functioneert goed. Onlangs heeft de Rijkscommissie in overleg met de Rijksdienst Beeldende Kunst verscherp-

te criteria voor de toekenning van de behoudssubsidie opgesteld. Deze subsidie wordt toegekend op grond van het (kunst)historisch belang van het te restaureren voorwerp, waarbij voorrang wordt verleend aan voorwerpen ressorterend onder de Wet tot Behoud van Cultuurbezit.

Er moet worden gezocht naar wegen om ook door musea verricht wetenschappelijk werk subsidiabel te maken (zie ook pagina 47-48).

Bij het verlenen van subsidie moet scherp gekeken worden of deze strookt met de algemene doelstelling en de omschrijving van het werkterrein van het museum.

De mogelijkheid deze incidentele subsidies te verlenen aan niet-museale commerciële instellingen wordt uitgesloten. Ook de 100% door het Rijk gesubsidieerde instellingen dienen niet uit de incidentele subsidiepost extra gelden uitgekeerd te krijgen. Zij zijn immers in de museumnota gelijkgesteld met de rijksmusea en zullen extra kredieten moeten krijgen uit daartoe te reserveren gelden.

Met scherper gedefinieerde criteria kan de incidentele subsidie een aanzet zijn voor het verkrijgen van subsidies bij lagere overheden en gelden van sponsors.

Aankoopregeling moderne kunst (zie de bijlagen)

Na de afschaffing van de Beeldende Kunstenaars Regeling is in het kader van de ontwikkeling van het kunstbeleid de aankoopregeling moderne kunst ingesteld. Deze geldt voorlopig voor vier jaar (1987-'90). Over het algemeen bestaat er bij musea een redelijke tevredenheid over de inhoud van de regeling.

Wel tekenen de musea als bezwaar aan dat het bestuurlijk onduidelijk is om te ressorteren onder twee advieslichamen: de Raad voor de Kunst voor de aankoopregeling en de Raad voor Cultuurbeheer i.o. (nu de Rijkscommissie voor de Musea) voor de overige subsidiëring. De aankoopregeling is een regeling met een museale bestemming, ontworpen om het publiek overal in Nederland in aanraking te laten komen met hedendaagse Nederlandse kunst.

Speciaal waar de Rijkscommissie voor de Musea ook adviseert over het z.g. 'gespreid aanbod moderne kunst' lijkt deze situatie ongewenst. Beide Raden zijn in gesprek om een procedure hiervoor te ontwerpen.

Voor de toekomst is het de vraag of een zo nationalistische wijze van

subsiëring als de huidige aankoopregeling na 1992 nog mogelijk of gewenst is. De regeling uitbreiden over het hele Europa van de Europese Economische Gemeenschap zou een mate van verwatering met zich meebrengen die evenmin gewenst is. Het is beter na 1992 bij de besteding van gelden voor aankopen van moderne kunst buiten Nederland enigzins gericht te werk te gaan. Daar veel landen vergelijkbare regelingen kennen kan dit mogelijk op basis van reciprociteit. Als zodanig kan dit dan ook tevens dienen als onderdeel van het buitenlands cultureel beleid. Gezien de historische wortels van de regeling in het kunstenaarsbeleid zullen de gelden alleen voor de aankoop van nu levende kunstenaars aangewend kunnen worden.

III.3 Overheidszorg voor het gespreide kunstbezit

De zorg van het Rijk voor het nationale kunstbezit strekt zich niet uitsluitend uit tot het eigen kunstbezit of zelfs maar tot het kunstbezit dat is ondergebracht in musea. Gespreid over heel Nederland bevindt zich in kerken, kloosters en kastelen een waardevol deel van ons patrimonium dat bovendien vaak door de band met de historische omgeving waarin het zich bevindt een extra dimensie krijgt.

De Rijksoverheid draagt bij aan het behoud hiervan door uit de gelden voor incidentele subsidies, onder de begrotingspost Behoud staken (f 700.000 voor musea en niet-museale instellingen samen) een deel van de gelden te reserveren voor restauratie van voorwerpen in niet-museale instellingen. Deze instellingen kunnen voor assistentie wat betreft documentatie en wetenschappelijk onderzoek terecht bij het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie en speciaal voor kerkelijke instellingen bij de Stichting Kerkelijk Kunstbezit, eveneens gesubsidieerd door het ministerie van WVC. Met de voortschrijdende secularisering is het belang van de laatste instelling op het ogenblik zeer groot. Overleg is gaande om hier ook de registratie en documentatie van het in Nederland aanwezige kunstbezit van kloosterorden en congregaties uit te voeren.

Het belang dat de overheid hecht aan het verspreide niet-museale kunstbezit uit zich tevens in de Wet tot Behoud van Cultuurbezit, waarmee de uitvoer van de belangrijkste kunstwerken uit ons nationaal bezit wordt

tegengegaan. Deze wet, aanvaard na enige politieke discussie blijkt in de praktijk behoorlijk te functioneren, waarbij vooral de medewerking van de eigenaars van voorwerpen die onder de Wet ressorteren goed is. Aan de uitvoering van de Wet blijkt echter één bezwaar te kleven. Voor aankopen van voorwerpen ressorterend onder de Wet is destijds een P.M.-post op de begroting opgevoerd, in concrete gevallen moeizaam naar geld gezocht moet worden. Het in deze nota voorgestelde aankoopfonds (zie pag. 31) zou voor dit probleem een oplossing kunnen bieden.

IV TAKEN VAN KUNSTMUSEA IN HET ALGEMEEN

Hieronder wordt een aantal aspecten van het beheer en beleid van kunstmusea besproken, waarbij op enkele problemen die op dit moment binnen de Nederlandse musea leven wat dieper wordt ingegaan.

IV.1 Het verzamelen van kunst

Zoals hierboven is gesteld, kenmerken kunstmusea zich doordat zij hun collectie tonen binnen een kunsthistorische context waarbij de esthetische en kunsthistorische waarden van het voorwerp zelf prevaleren.

Het spreekt dus vanzelf dat musea zich bij hun verzamelactiviteit laten leiden door kwalitatieve maatstaven en/of kunsthistorisch belang.

Deze constatering kan niet een schrijnende realiteit verhullen: het huidige niveau van de prijzen op de internationale kunstmarkt is zodanig dat men om een belangrijk werk van een bekend kunstenaar te kunnen kopen, nog niet genoeg zou hebben aan de aankoopbudgetten van alle Nederlandse musea van één jaar bijeengevoegd. Als voorbeelden zouden kunnen dienen het schilderij van de belangrijke 17e eeuwse Franse schilder Nicolas Poussin onlangs gekocht door de Britse musea, de National Gallery te London en het National Museum of Wales, voor bijna f 30 miljoen en de 'Danae' van Hendrick Goltzius gekocht door het Los Angeles County Museum voor f 2.3 miljoen. Deze schilderijen zouden ook belangrijke lacunes in het Nederlandse kunstbezit hebben kunnen vullen.

Zelfs is het niet mogelijk gebleken om het schilderij 'De violist Daniela' van Henri de Toulouse-Lautrec uit de collectie Koenigs, dat jarenlang in bruikleen is geweest bij het Museum Boymans-van Beuningen, voor Nederland te behouden. Het werd voor f 2.5 miljoen te New York geveild. De aankoopgelden van de Nederlandse musea zijn ook sterk achtergebleven zijn bij die in het buitenland.

Ondanks de rijkdom van het Nederlandse kunstbezit zijn er grote lacunes, die ertoe leiden dat verbanden in het vele dat wel kan worden getoond, vaak onvoldoende duidelijk zijn en dat de context van de presentatie van ons kunstbezit te beperkt is. De wens deze lacunes te vullen is niet de enige reden die ons dwingt tot uitbreiden van een museumverzameling. Veranderingen in de samenleving, in kunsthistorische kennis

en in artistieke opvattingen maken dat nieuwe gebieden van de kunst 'ontdekt' worden en een plaats in onze musea opeisen. Deze nieuwe gebieden vormen een verrijking van het algemene beeld en zullen dan ook in de musea moeten worden getoond. Een museum dat geen gelegenheid heeft kunstwerken aan zijn verzameling toe te voegen, wordt een statische instelling, een doods collectie-monument.

Tot in de 18e eeuw werd er in Nederland op internationaal niveau verzameld. Daarna is er een grote uitverkoop van het kunstbezit geweest waarbij vooral de buitenlandse kunst vrijwel geheel uit ons land verdwenen is. Hoewel vanaf het einde van de vorige eeuw onder invloed van De Stuers en anderen pogingen zijn gedaan de verkoop van kunst naar het buitenland in te dammen en het Nederlandse kunstbezit weer aan te vullen, moet er toch geconstateerd worden dat de verrijking van ons museum bezit slechts maar zeer ten dele gelukt is.

In het algemeen kunnen wij constateren dat de eigen kunst, ondanks het vele dat uit ons land geëxporteerd is, binnen de Nederlandse musea in redelijke mate aanwezig is en op vele plaatsen getoond wordt, méér dan alleen maar in de grote steden van de randstad. Ook de buitenlandse kunst van ná 1945 is in ons land actief verzameld.

Wat de oudere buitenlandse kunst betreft is er op het gebied van de Europese kunstnijverheid, tekeningen en prenten een min of meer representatief overzicht voorhanden in het Rijksmuseum, het Gemeentemuseum in Den Haag en het Museum Boymans-van Beuningen. Op deze gebieden kon in het verleden met de toen beschikbare middelen nog goed verzameld worden. Wat oudere internationale schilderkunst en sculptuur betreft, blijven de collecties van de Nederlandse musea ver achter bij die in de ons omringende landen. Verspreid over tal van musea zijn interessante specimina aanwezig, maar bijna nergens in Nederland is het mogelijk een overzicht te krijgen van enige periode of regio van de buitenlandse kunst, zelfs niet van kunst die grote invloed heeft gehad op de ontwikkelingen hier, zoals bijvoorbeeld die van de Italiaanse Caravaggisten of de Franse kunst van de 18e en 19e eeuw.

Zelfs de kunst van ons buurland België, dat zolang een eenheid met ons land vormde, is in Nederland zeer spaarzaam vertegenwoordigd.

Zowel ter wille van een goede context voor de presentatie van de Nederlandse kunst als in verband met het besef dat een streng nationalistische benadering van de kunst te eenzijdig is, is een dergelijk gering aanbod aan oudere buitenlandse schilderkunst te betreuren.

Aankoop

De omvang van de museale aankoopbudgetten is doorgaans door de historie bepaald. De besteding ervan voor rijksmusea behoort tot de verantwoordelijkheid van directie en de wetenschappelijke staf van de respectieve musea in overeenstemming met de door het ministerie goedgekeurde beleidsnota.

De rijksbegroting voor 1988 heeft een post voor aankopen voor alle 20 rijksmusea van f 2.332.700 gulden, waarvan bij de kunstmusea: f 750.000 voor het Rijksmuseum te Amsterdam, f 150.000 voor het Mauritshuis, f 340.000 voor het Rijksmuseum Kröller-Müller en f 50.000 voor het Rijksmuseum Twenthe. Verder besteedt de overheid f 1.000.000 voor de aankoop van hedendaagse Nederlandse kunst door de Rijksdienst Beeldende Kunst, die voor een deel bestemd is voor bruiklenen aan musea en nog eens f 2.500.000 ten behoeve van aankopen door musea van hedendaagse Nederlandse kunst; de twee laatst genoemde budgetten zijn afkomstig uit de gelden die zijn gereserveerd voor het beleid van hedendaagse beeldende kunst. Het Rijksmuseum Vincent van Gogh en het Rijksmuseum H.W. Mesdag hebben geen aankoopbudgetten van het Rijk. Het Van Goghmuseum moet voor aankopen een beroep doen op de ondersteunende Stichting (voor 1987 was dit f 240.000). Verscheidene andere rijksmusea moeten op een dergelijke wijze hun aankoopkredieten aanvullen met andere gelden.

De gemeentelijke aankoopbudgetten van het Stedelijk Museum te Amsterdam, het Gemeentemuseum in Den Haag en het Museum Boymans van Beuningen zijn respectievelijk ruim f 1 miljoen, f 300.000 en f 918.000.

Ter vergelijking: in Groot Britannië heeft het Victoria and Albert Museum een aankoopbudget van bijna f 4.5 miljoen voor de eigen aankopen; het Purchase Grant for the Regions waarmee aankopen ten behoeve van musea buiten London worden verricht en dat door het Victoria and Albertmuseum beheerd wordt, bedraagt circa ruim f 4 miljoen; de National Gallery heeft een aankoopbudget van de Britse overheid van ruim f 10 mil-

joen; de Tate Gallery ongeveer f 6,5 miljoen en een gespecialiseerd museum zoals the National Portrait Gallery overtreft met een aankoopbudget van ruim f 1 miljoen dat van het Rijksmuseum. Het Musée de l'Art Moderne in het Centre Pompidou heeft meer dan f 8 miljoen voor aankopen per jaar.

Aankoopkredieten zijn in Nederland in de laatste vijftien jaar nauwelijks gestegen: in 1974 was het totale aankoopbedrag voor de Nederlandse rijksmusea f 1.772.000. Het aankoopbudget van het Rijksmuseum is sinds 30 jaar vrijwel ongewijzigd!

Invullen van lacunes van betekenis in het nationaal kunstbezit is met uitsluitend deze aankoopkredieten volstrekt onmogelijk. Er is een duidelijke behoefte aan fondsen voor aankopen die de middelen van één museum overstijgen. Ook het particuliere initiatief, dat in het bijzonder tot uiting komt in de werkzaamheden van de Vereniging Rembrandt, is hiervoor niet toereikend. Hoe dankbaar wij ook mogen zijn voor het zeer vele dat deze Vereniging in de afgelopen eeuw voor ons nationaal kunstbezit heeft gedaan, moeten we constateren dat deze bijdragen niet beschouwd kunnen worden als een structureel onderdeel van de aankoopfondsen. De mogelijkheden van de Vereniging Rembrandt zijn wisselend van omvang en sterk afhankelijk van de via het Prins Bernard Fonds beschikbaar gestelde opbrengsten van toto en lotto. Het voor culturele doeleinden gereserveerde percentage van deze opbrengsten van toto en lotto is sinds de laatste jaren belangrijk gedaald, namelijk van 50% tot 30% nu.

Een oplossing zou geboden kunnen worden door de oprichting van een nationaal aankoopfonds, naar het voorbeeld van het Engelse National Heritage Memorial Fund en het fonds 'Sicherung von National Bedeutsame Kulturgut' in de Bondsrepubliek Duitsland. Een dergelijk fonds dient te worden gevoed met bijdragen van de overheid en het particulier initiatief. Dit fonds zal gebruikt moeten worden voor uitzonderlijke aankopen die een essentiële bijdrage vormen voor het Nederlandse museumbezit, zoals die op het gebied van oude kunst, waaronder speciaal de buitenlandse. Een dergelijk fonds biedt eveneens de mogelijkheid verplichtingen ten aanzien van aankopen die verricht moeten worden in het kader van de Wet tot Behoud van Cultuurbezit na te komen.

De mogelijkheden tot oprichting van een dergelijk fonds zullen met spoed onderzocht worden.

Uitwisseling van langdurige bruiklenen

Doordat musea op uiteenlopende wijze zijn ontstaan en veelal een bewogen geschiedenis hebben lijkt hun collectie door de jaren heen incoherent te groeien. Dit wordt nog versterkt door de zich wijzigende kunsthistorische en kwalitatieve opvattingen en door de onverwachte inbreng van schenkingen en legaten.

Opeenvolgende generaties hebben in hun verwervingsbeleid accenten gelegd, die niet altijd in elkaars verlengde liggen. Zo kan het gebeuren dat men in de eigen depots belangrijke kunstwerken ontdekt maar ook dat een eerder met groot enthousiasme binnengehaald stuk later jarenlang in het depot sluimert.

Al lang is erop gewezen dat aan de situatie waarbij een deel van de verzameling van een museum niet voor het publiek toegankelijk is, een einde kan worden gemaakt door het bruikleenverkeer te stimuleren: 'Het depotstuk van het ene museum is het zaalstuk van het andere'.

Evenwel moet er ten principale op gewezen worden dat ook met een intensief onderling bruikleenverkeer algehele lacunes in ons kunstbezit niet kunnen worden gevuld. Bovendien kan zelfs het fraaiste bruikleen nooit een aankoop vervangen. Het is immers naar zijn aard tijdelijk: een echt evenwichtige collectie-opbouw kan hierdoor niet plaatsvinden. Voor de museale presentatie kan het niettemin een uitkomst zijn en dient derhalve zoveel mogelijk aangemoedigd en bevorderd te worden.

Om de intensivering van het bruikleenbeleid niet alleen een papieren wens te laten zijn, is een aantal praktische maatregelen nodig. Omdat het hier in veel gevallen niet een directe ruil zal betreffen, moet er een centraal punt zijn dat als contactbureau voor het bruikleenverkeer optreedt. Dit kan wellicht de Rijksdienst Beeldende Kunst zijn, ook al omdat deze door haar eigen beleid wat betreft bruiklenen een actieve partner in een dergelijke herschikking kan zijn.

De uitwerking van de bruikleenovereenkomsten en de voorwaarden waaronder bruiklenen ter beschikking worden gesteld aan een ander museum,

behoren tot de verantwoordelijkheden van de individuele betrokken musea.

Eén facet dat de toename van het bruikleenverkeer in de weg staat, is de verzekeringplicht die momenteel een onevenredig groot deel van de museale budgetten opslokt. Waartoe deze verzekeringplicht kan leiden blijkt duidelijk uit het voorbeeld van de recentelijk in het kader van de recuperatie naar Nederland teruggevoerde 33 tekeningen van de vroegere collectie Koenigs, die nu als bruikleen van het Rijk terugkeerden naar het Museum Boymans-van Beuningen, maar waarvoor dit museum jaarlijks f 25.000 aan verzekeringspremies moet betalen.

Gestreefd moet worden naar de afschaffing van de verzekeringplicht voor langdurige bruiklenen, te beginnen met die voor de rijksbruiklenen. Vervanging van de verzekeringplicht door een regeling waarbij het bruikleennemende museum een all-risk garantie geeft voor de bruiklenen vormt geen alternatief, aangezien in de praktijk deze musea dan toch een verzekering moeten sluiten, daar zij dit risico niet zelf kunnen dragen.

Met het Ministerie van Financiën zal overleg gevoerd worden over de eventuele afschaffing van de verzekeringplicht voor musea die voldoen aan de gebruikelijke museale voorwaarden wat betreft beveiliging, klimatisering, deskundigheid, etc.

Schenken, legaten, aankoopregelingen

Het zou voor de particuliere eigenaar van kunstwerken aantrekkelijker gemaakt moeten worden bij te dragen aan het openbaar kunstbezit.

In dit verband kent ons land slechts één gunstige regeling, namelijk die waarbij over het bedrag dat een schenking-in-natura waard is, gedurende een aantal jaren een deel van dat bedrag van het inkomen mag worden afgetrokken tot een percentage van 10% van het belastbaar inkomen. Hiermee is een aantal welkome schenkingen mogelijk geworden waaronder de verzameling Cleveringa voor de Rijksdienst Beeldende Kunst of de verzameling van werk van Jan Mankes in het Rijksprentenkabinet te Amsterdam.

Een in diverse landen bestaande regeling van successierechten, waardoor particulieren kunnen bijdragen aan de verrijking van het openbaar kunstbezit, ontbreekt in ons land. Nederland kent niet de mogelijkheid

successierechten in natura te betalen (het Franse 'dation', of het Engelse 'acceptance in lieu') waarbij erfgenamen door één of enkele kunstwerken uit de verzameling af te staan aan de rijksoverheid, de verdere verzameling bijeen kunnen houden.

Overlegd zal worden met het Ministerie van Financiën om betaling van de successierechten in natura voor erfgenamen van belangrijke verzamelingen mogelijk te maken.

Wat de Wet tot Behoud van Cultuurbezit betreft, het volgende: de verplichtingen, opgelegd aan de eigenaren van voorwerpen vallend onder de wet, worden op het ogenblik door de overheid slechts gecompenseerd door de voorrang die deze voorwerpen hebben bij het verkrijgen van restauratiesubsidies. Het is te overwegen in de Wet een provisie op te nemen analoog aan die in de Natuurschoonwet waarbij de waarde van het voorwerp voor 2/3 deel wordt vrijgesteld van successierechten. Immers niet alleen kan men bij de Wet tot Behoud van Cultuurbezit net als bij 'aangewezen' landgoederen spreken van een beperking in de handelingsvrijheid van de eigenaar, maar vooral geldt dat de overheid door deze voorwerpen van nationaal belang te verklaren, hieraan ook een voorrecht koppelt.

Vervreemding

Voor kunstmusea met hun collecties van unieke kunstwerken is vervreemding van bezit in het algemeen onjuist. Zeker kan vervreemding nimmer dienen ter dekking van exploitatietekorten van de instelling zelf of van zijn subsidiënt. Ook werken verkregen uit legaten of schenkingen kunnen niet vervreemd worden, tenzij bij de schenking zulks nadrukkelijk is overeengekomen. In het algemeen zal een goed georganiseerd museum bruikleenverkeer een veel doeltreffender en verantwoordere oplossing geven voor problemen van niet in de museumcollectie passend bezit dan vervreemding. Een dergelijk bruikleenverkeer heeft ook niet die afschrikwekkende werking op potentiële schenkers en begunstigers, die wordt veroorzaakt door vervreemding.

Slechts in zeer uitzonderlijke gevallen kan vervreemding worden overwogen, maar dan alleen volgens zeer stringente landelijke regels en toetsingsprocedures en uitsluitend gericht op verbetering van de col-

lectie. Voorbeelden van vervreemding die in het verleden hebben plaatsgevonden en die nu door ons diep worden betreurd, leren ons hoeveel gevaren aan een dergelijke stap verbonden zijn.

IV.2 Presentatie van kunst

De vaste presentatie

Ondanks de toename van het aantal tijdelijke tentoonstellingen vormt de vaste presentatie voor alle kunstmusea de basis voor de publieke functie van het museum. Het permanent tonen van belangrijke delen van het eigen bezit en de toegankelijkheid daarvan, is een eerste vereiste voor een museum. Een zekere flexibiliteit in de vaste opstelling, waardoor wijzigingen in kunsthistorische en artistieke beschouwing tot hun recht komen, is daarbij wenselijk. Van de directies van de Nederlandse kunstmusea mag verwacht worden dat zij op creatieve manier nieuwe ontwikkelingen en inzichten in de vaste presentatie zichtbaar maken.

Het door de commissie van 1919 voorgestelde 'toppenmuseum' waarin voorwerpen van 'uitstekende kunstwaarde' van Egypte tot de eigen tijd bijeengebracht zouden worden, is er nooit gekomen. Gezien de lacunes in het kunstbezit van de Rijk en de historische wortels van de verschillende musea heeft ook later een dergelijk museum in de discussies geen rol gespeeld.

De presentatie van kunst is in de loop der jaren sterk veranderd: bekijkt men bijvoorbeeld het boek 'Honderd jaar Rijksmuseum' dan is het treffend hoe sterk zelfs in één gebouw en met één verzameling de opstelling door de smaak der tijden veranderd is. Wij zijn in Nederland in de gelukkige omstandigheid dat ook de geschiedenis van het museum in zijn verschijningsvorm heden ten dage bezichtigd kan worden: in origineel overgeleverd zoals bij het Teylers Museum of in reconstructie zoals in de schilderijengalerij van Willem V. Speciaal bij deze laatste opstelling wordt duidelijk hoe veel leger onze museumwanden de laatste eeuw zijn geworden. Deze tendens om het kunstwerk ongestoord tot zijn recht te doen komen is trouwens niet onomstreden. De Engelse hoogleraar Gombrich wijst er in 'Museums past and present' op dat hier voor de bezoeker een keuze wordt gemaakt, waar hij wellicht liever zélf zou

kiezen uit het bezit van het museum.

Dit dilemma kan opgelost worden door voor deze omnivore of juist fijnproevende bezoeker een studiecollectie of een open depot in te richten. Helaas zijn de musea maar al te vaak door personeelsgebrek genoopt open depots voor het publiek gesloten te houden.

De reikwijdte van het ideale museum van 1919 is op dit moment een taak die door verschillende instellingen gedeeld wordt. Immers een totaaloverzicht van de hele kunstgeschiedenis is, zoals al in hoofdstuk I gezegd is, verspreid over rijks- en niet-rijksmusea.

Deze kunst wordt getoond in de hierboven genoemde rijksmusea en de musea van de drie grote steden en een aantal andere niet-rijksmusea. Deze instellingen tonen de kunstwerken in grotere samenhangende kunsthistorische verbanden. Het inhoudelijke beleid hiervoor wordt gemaakt door de respectieve museumdirecties, waarbij overleg over verschillend te leggen accenten en over in visies noodzakelijk is. Het is belangrijk dat ook niet-westerse kunst in de context van een kunstmuseum wordt getoond. Hierdoor kunnen ook de belangrijke wisselwerkingen tussen westerse en niet-westerse kunst zichtbaar gemaakt worden.

Hieronder wordt een tweetal gebieden behandeld waarvan de huidige presentatie in Nederland zodanig is dat hier een sterke verbetering nodig is: de nieuwere kunst en de buitenlandse kunst.

Nieuwere kunst

Eén van de onderwerpen waarvan de presentatie door heel Nederland zo brokkelig verspreid is dat deze op geen enkele plaats optimaal tot zijn recht komt, is de kunst uit de 19e en de eerste decennia van de 20e eeuw, hier verder genoemd de nieuwere kunst. Er zijn in Nederland op dit gebied een aantal belangrijke ensembles waarvan het grootste deel zich in Amsterdam bevindt. Het Rijksmuseum Vincent van Gogh, gespecialiseerd in deze periode, laat in een actief tentoonstellingsbeleid veel facetten uit die tijd aan bod komen, maar kan dit te weinig met de eigen - beperkte - collectie schragen.

Verder is er een belangrijk ensemble in het Stedelijk Museum, waarvan maar sporadisch meer dan enkele werken getoond worden en de verzameling

van het Rijksmuseum, waarvan de schilderijen, getoond in de Drucker-Fraser uitbouw, een wat geïsoleerd bestaan leiden en waar van de zeer representatieve verzameling toegepaste kunst een klein deel in enkele zalen van de afdeling is opgesteld.

Al deze musea kampen in het algemeen maar in het bijzonder wat betreft de presentatie van de nieuwere kunst met ruimte nood.

Ook buiten de hoofdstad zijn er de belangrijke ensembles te vinden in rijks-, provinciale en gemeentelijke musea. Wat betreft de rijksmusea dienen hier te worden genoemd: het Rijksmuseum H.W. Mesdag, dat o.a. een belangrijke verzameling van de school van Barbizon bezit, en het Rijksmuseum Kröller-Müller. Belangrijke verzamelingen bevinden zich verder ook in de gemeentelijke musea van Den Haag en Rotterdam. Het museum te Assen bevat een verzameling Nederlandse kunst van omstreeks 1900. Enkele musea hebben een specialiteit die elders niet of nauwelijks voorkomt. Als voorbeeld kan de collectie werken van Ary Scheffer in het Dordrechts Museum genoemd worden.

Hoewel de verschillen in presentatie en kunsthistorische context een interessante veelzijdigheid van aanbod geven, is het door deze verbrokkelde situatie onmogelijk op één plaats een samenhangend beeld te krijgen van deze periode die de opmaat vormt voor de moderne kunst. Dit manco wordt door diverse musea, die zich op dit gebied bewegen, ernstig gevoeld en er is hierover al enige jaren informeel overleg gaande. Uitgaande van een bestaande kern zou het aanbeveling verdienen om in een ruim samenwerkingsverband te streven naar een presentatie van de kunst van de 19e eeuw en vroeg 20e eeuw. Dit zou betekenen dat het verzamelgebied en -beleid van de verschillende musea onaangetaast kan blijven, hoewel het wenselijk is dat juist door deze samenwerking in presentatie er meer onderlinge afspraken over de aankoopgebieden zullen komen.

Deze nieuwe, ruime presentatie van de kunst van de 19e en 20e eeuw zou gebaseerd moeten zijn op bruiklenen van verschillende musea en in vogelvlucht ruwweg de Nederlandse en buitenlandse kunst uit deze periode in zijn verschillende stromingen en facetten laten zien, aangevuld met wisselende tentoonstellingen. Het betreft hier dus niet de creatie van een nieuw museum maar een optimale vorm van de herschikking van het

kunstbezit waar de museale wereld op dit moment sterk voorstander van is.

De locatie van de presentatie is essentieel: er zal nauwe samenspraak nodig zijn met de gemeente Amsterdam, aangezien het grootste beroep voor zo'n presentatie gedaan moet worden op de collecties van het Rijksmuseum, het Rijksmuseum Vincent van Gogh en op de gemeentelijke verzamelingen. Een plaats buiten Amsterdam kan hierdoor moeilijk in aanmerking komen en localisering aan het Museumplein in Amsterdam lijkt het meest gewenst. Bij het tot stand komen van deze presentatie kan de centrale rol waarschijnlijk het beste worden gegeven aan het enige gespecialiseerde museum op dit gebied: het Rijksmuseum Vincent van Gogh. Het recente tentoonstellingsbeleid van dit museum omvat nu reeds een belangrijke aanzet tot de presentatie nieuwere kunst. De aanwezigheid van de collectie Van Gogh garandeert bovendien een grote publieke belangstelling. Voorwaarde voor een dergelijke oplossing is echter een uitbreiding van de ruimte van het museum.

Buitenlandse kunst

Nederlandse musea zijn bijzonder arm aan oude buitenlandse kunst. Dit geldt niet alleen in vergelijking met de grote musea in Frankrijk of Engeland maar ook met die in bijvoorbeeld de Scandinavische landen of Hongarije.

Een duidelijker illustratie dan de enkele zaal die in het Rijksmuseum te Amsterdam aan de buitenlandse schilderkunst is gewijd en waarin enkele zeer fraaie stukken uit verschillende landen en periodes dooreen hangen, is nauwelijks te vinden.

In het verleden zijn er in Nederland interessante ensembles van buitenlandse kunst geweest maar de voortvarende Nederlandse handelsgeest heeft ervoor gezorgd dat deze weer over de hele wereld verspreid raakten, zodat op dit moment op geen enkele plek in Nederland enig beeld van de internationale kunstgeschiedenis te zien is met uitzondering van de periode na de tweede wereldoorlog.

Lacunes in het bezit van buitenlandse kunst in Nederland kunnen, gezien de hoogte van de internationale kunstprijzen en de krapte van de Nederlandse aankoopbudgetten, niet meer in groten getale en op kwalitatief zeer hoog niveau worden aangevuld. Toch betekent dit niet dat er op dit

gebied niet meer aangekocht zou moeten worden. De nauwe samenhang die er bestaat tussen de Nederlandse kunst en die van andere landen, een samenhang die tot in de 19e eeuw ook in de Nederlandse verzamelingen werd weerspiegeld, maakt dat verwerving van buitenlandse kunst moet worden beschouwd als een eerste prioriteit. Op dit gebied kan nog interessant werk gekocht worden. Het hierboven genoemde aankoopfonds zou hiertoe een eerste aanzet kunnen geven.

Het is zeker de moeite waard om te trachten het kleine Nederlands bezit op dit gebied in zinvolle ensembles te hergroeperen en vervolgens te bezien hoe men dit aan kan vullen. Een begin van zo'n soort hergroepering is het samenbrengen van de vroege Italiaanse meesters zoals dat is gebeurd door de Rijksdienst Beeldende Kunst en het Bonnefantenmuseum te Maastricht. Aandacht zou ook gericht moeten worden op andere reeds bestaande ensembles zoals bijvoorbeeld: de buitenlandse, met name de Franse en Italiaanse schilderkunst in het Museum Boymans-van Beuningen; de Vlaamse schilderkunst in het Mauritshuis; de 19e eeuwse Franse schilderkunst in het Van Goghmuseum, de Aziatische kunst in het Rijksmuseum.

Tijdelijke tentoonstellingen

De laatste twintig jaar laten een voortdurende toename zien van het aantal tentoonstellingen. Typerend is dat bij de bouw van het nationale museum, het Rijksmuseum, geen ruimten gereserveerd werden voor tentoonstellingen, terwijl tegenwoordig een museum dat geen tentoonstellingen organiseert al gauw wordt afgedaan als een statische instelling.

Tentoonstellingen kunnen een belangrijk element vormen in de verbreding van het museale aanbod; zo is het bijvoorbeeld mogelijk om door meer tentoonstellingen van buitenlandse kunst naar Nederland te halen, de voorgestelde geconcentreerde aandacht voor buitenlandse kunst in de vaste opstelling in een breder kader te plaatsen.

Ruimtegebrek noopt musea vaak te kiezen tussen tijdelijke tentoonstellingen of het tonen van de vaste collectie. Dit verklaart het verschijnsel van de zomeropstellingen, speciaal bedoeld voor de (buitenlandse) toerist. Daar het toerisme zich steeds meer over het jaar verspreidt en ook de vaste bezoeker graag nog eens terugkomt om te kijken

naar de vaste collectie, moet er gestreefd worden overal zoveel ruimte te creëren dat collectie en tentoonstellingen naast elkaar getoond kunnen worden.

Ook tentoonstellingen zelf kunnen het culturele toerisme dat in Nederland zo'n factor van betekenis is, bevorderen. Gestreefd zal worden tentoonstellingen opnieuw op te nemen in festivals en manifestaties, zodat gezamenlijke publiciteit een ruime bekendheid kan geven. Beeldende kunst kan binnen het bevorderen van het buitenlandse toerisme een grote rol spelen. Wel vormt hierbij de maandagsluiting een ernstige belemmering.

Dit cultuurtoerisme werkt voor de musea ook kostenverhogend, onder andere door de noodzaak drukwerk in twee talen uit te voeren.

Waar de prijs van het museumkaartje dat toegang geeft tot de vaste opstelling zo laag mogelijk dient te zijn, kunnen voor tentoonstellingen de entreprijzen verhoogd worden in relatie met de voor de expositie gemaakte kosten. Musea zullen in het kader van de verzelfstandiging zelf hiervoor hun prijsbepaling moeten doen.

Tentoonstellingen vormen voor de consciëntieuze museumbeheerder een gewetensconflict: aan de ene kant vergroten zij de naamsbekendheid van het museum, verhogen zij de bezoekerscijfers en stemmen zij de subsidie daardoor tot tevredenheid, aan de andere kant vormen zij speciaal door het reizen en trekken van kunstwerken een aanslag op de fysieke gesteldheid van de collectie.

Het voorkomen van wildgroei op het gebied van tentoonstellingen is een verantwoordelijkheid van museumdirecties, die in onderling overleg gedragsregels hiervoor zouden moeten formuleren.

In dit verband is het misschien goed te wijzen op de rol van de zogenaamde kunsthall bij het organiseren van tentoonstellingen. In Nederland bestaan al enkele instellingen die als zodanig functioneren (de Nieuwe kerk in Amsterdam, de Beurs van Berlage) en ook in Rotterdam zal een dergelijke kunsthall komen. Het is zeer de vraag of deze ontwikkeling toegejuicht moet worden. In wetenschappelijk en conservatorisch opzicht bieden musea een betere omgeving voor het houden van tentoonstellingen, ook omdat daar op deze gebieden een continuïteit bestaat. Bovendien bevorderen tentoonstellingen de belangstelling voor het museum. Kunst-

hallen zullen minimaal over voldoende geschoold kader moeten beschikken om zorg te kunnen dragen voor een goede conservatorische en kunsthistorische begeleiding. Vanzelfsprekend dienen klimatologische omstandigheden op algemeen aanvaard museaal niveau te zijn.

Indemniteit

Het is verheugend dat er eindelijk een indenniteitsregeling van kracht is geworden (voor de regeling zelve, zie bijlage 2). De regeling is bedoeld om grote, spectaculaire tentoonstellingen met buitenlandse bruiklenen te kunnen organiseren. Gedacht kan hierbij worden aan de Van Gogh tentoonstelling die in 1990 in het Rijksmuseum Vincent van Gogh en het Rijksmuseum Kröller-Müller gehouden zal worden of de Rembrandt tentoonstelling van 1991-'92 in het Rijksmuseum. Verzekeringskosten voor dit soort tentoonstellingen zijn dermate hoog dat zelfs het voor de indenniteit gewaarborgde bedrag van f 500 miljoen maar een deel van de totale tentoonstellingswaarde kan dekken, hoewel door afdekken van het premier risque een belangrijke vermindering van de verzekeringspremies verkregen kan worden.

Aan de regeling zoals deze nu is ontworpen kleven twee bezwaren.

Ten eerste is de regeling slechts geldig voor rijksmusea. Dit is in tegenspraak met het beleidsuitgangspunt dat ook niet-rijksmusea nationale taken kunnen vervullen. Uitbreiding van de regeling tot niet-rijksmusea zou een belangrijke handreiking aan deze musea vormen. Verder overleg met het Ministerie van Financiën is hiervoor noodzakelijk. Een tweede probleem vormt het bedrag van f 500 miljoen dat maximaal per jaar door de regeling gedekt kan worden. Met de huidige prijzen op de kunstmarkt kan hiervoor slechts een deel van een belangrijke tentoonstelling verzekerd worden. Daarmee zijn alle mogelijkheden voor het betreffende jaar uitgeput. Het bezwaar van een maximaal bedrag kan ten dele ondervangen worden, door net als bij de Amerikaanse Indemnity Act, het maximaal te verzekeren bedrag gedurende het hele jaar doorlopend beschikbaar te stellen.

IV.3 Behoud

Huisvesting

Een van de grote problemen waar veel rijksmusea in mindere of meerdere mate mee kampen is de beperkingen van hun huisvesting. De rijkskunstmusea zijn veelal gevestigd in monumenten. Dikwijls versterken collectie en gebouw elkaar zoals bijvoorbeeld bij het Mauritshuis of het Rijksmuseum Kröller-Müller. Een probleem bij dit soort huisvesting is wel dat de aard van het gebouw nauwelijks ruimtelijke veranderingen in het interieur en externe uitbreiding gedooft.

Bij het Rijksmuseum in Amsterdam bijvoorbeeld, hebben jarenlang plannen bestaan 'in de tuin' te bouwen, maar huidige opvattingen over Cuypers' bouwwerk als monument laten dit niet toe.

Bij gebouwen als het Rijksmuseum Vincent van Gogh of het Mauritshuis is het duidelijk dat de aard van het gebouw nauwelijks ingrijpen in het interieur toelaat. Dit brengt speciale problemen met zich mee: in sommige gebouwen is er onvoldoende expositieruimte. In andere is voor de permanente opstelling voldoende ruimte die efficiënt benut kan worden, maar gaat dit ten koste van de overige ruimten: het Rijksmuseum Vincent van Gogh heeft bijvoorbeeld geen studiezaal voor kunstwerken en heeft het restauratie-atelier uit de hal moeten snijden; het Mauritshuis heeft geen aula, de restaurator werkt in een ander gebouw; het Rijksmuseum heeft een onmogelijke depotsituatie met depots verstopt in het hele gebouw en mist tentoonstellingsruimte voor grotere tentoonstellingen; het Rijksmuseum Twenthe heeft geen afzonderlijke tentoonstellingsruimte.

Overigens is deze kritische situatie, speciaal wat depots betreft, niet voorbehouden aan rijksmusea. Alle musea kampen met dergelijke problemen en het zoeken van een gezamenlijke oplossing lijkt voor de hand te liggen. Het stichten van een aantal regionale depots, vergelijkbaar met het centrale depot der Rotterdamse musea, verdient zeker nader onderzoek. In Leiden bestaan vergevorderde plannen voor een centraal depot voor de aldaar gevestigde rijksmusea. Op deze wijze kunnen kostbare voorzieningen op het gebied van beveiliging en klimatologische beheersing gedeeld worden. Hier ligt echter duidelijk een probleem dat in een

breder verband dan uitsluitend dat van de kunstmusea dient te worden gezien.

Een laatste probleem, nauw met de huisvesting verbonden, betreft het cultuurbehoud in buitengewone omstandigheden, dat wil zeggen bij rampen en oorlogsgevaar. Nu het idee van de centrale rijksschuilkelders als niet meer realistisch wordt beschouwd, zullen musea in of bij hun eigen gebouwen mogelijkheden voor berging moeten zoeken. Bij veel musea zal dit moeilijk te verwezenlijken zijn. Op dit ogenblik wordt geïnventariseerd hoe de mogelijkheden tot berging zijn voor het verspreide kunstbezit, speciaal voor de voorwerpen en collecties die vallen onder de Wet tot Behoud van Cultuurbezit.

Beveiliging

Nog onlangs is er in een rapport van de Rekenkamer gewezen op de zorgen die de beveiliging van het museale bezit baren. Het groeiende bezoekersaantal in musea brengt het materiële behoud van kunstwerken in gevaar. Ook de veranderde houding van de bezoeker die vaker als dagrecreant binnen het museum komt, vereist zekere voorzorgen. Esthetisch genot van kunstwerken verzet zich ook tegen een optimale afscherming. Daarbij zal de preventieve werking van de aanwezigheid van suppoosten onmisbaar blijven.

Na de Nota 'Naar een nieuw Museumbeleid' heeft het Ministerie van WVC gelden beschikbaar gesteld voor de verbetering van de beveiliging in niet-rijksmusea. Dit stimuleringsbeleid heeft, hoewel het groot effect heeft gehad, niet alle problemen opgelost. Over enige jaren zal een tweede stimulans gewenst zijn.

Conservering en restauratie

Zonder een actief beleid ten aanzien van conservering en restauratie is een optimale presentatie van museale voorwerpen niet mogelijk. Bij het beheer van kunstvoorwerpen in musea spelen verschillende niveaus van conservatie een rol.

Daar is in de eerste plaats de passieve conservering: de condities waaronder de voorwerpen bewaard en tentoongesteld worden, waarvoor zeker wat klimaat en licht betreft langzamerhand internationaal geaccep-

teerde normen gelden. Aan de naleving van deze normen wordt zelfs in de kunstmusea van het rijk niet overal voldaan; elders, vooral in de kleinere musea, valt er nog heel veel te verbeteren. In veel expositieruimten heerst nog een te hoog lichtniveau en talloze depots laten wat betreft vochtigheid en air-conditioning vrijwel alles te wensen over. Wat advisering op dit gebied en publikatie over de aan te houden normen betreft, is de rol van het Centraal Laboratorium van essentieel belang. Passieve conservering is een basisvoorwaarde voor het behoud van een collectie.

Daarnaast is er de actieve conservering en restauratie. Onder actieve conservering wordt verstaan: het verrichten van handelingen, waardoor de toestand waarin een voorwerp zich bevindt zoveel mogelijk wordt bestendig en verval zoveel mogelijk tot staan wordt gebracht.

Restauratie is te omschrijven als het verrichten van handelingen, waardoor gepoogd wordt - binnen bepaalde grenzen - de oorspronkelijke toestand van het voorwerp te benaderen. Vooral de laatste jaren zijn de opvattingen op dit gebied ingrijpend veranderd, conservatie komt nu op de eerste plaats. In het algemeen kan men stellen dat er een steeds grotere terughoudendheid is om in het voorwerp in te grijpen. Wij verwachten niet meer dat een kunstvoorwerp er als nieuw uitziet, de tand des tijds en latere ingrepen mogen zichtbaar blijven.

Restauratie dient altijd te geschieden in overleg tussen restauratoren en conservatoren (beheerders), die hierbij de eindverantwoordelijkheid dragen. Idealiter zou aan iedere belangrijke restauratie natuurwetenschappelijk onderzoek vooraf moeten gaan. Voor een betere kennis van de opbouw van de kunstwerken zelf en daarmee voor de te kiezen behandeling is dat van groot belang. Dit laatste is vooral noodzakelijk bij de hedendaagse kunst. Van veel materialen door hedendaagse kunstenaars gebruikt zoals kunststoffen, mixed media, etc. weten wij bijna niets. Als de musea zich hierop niet voorbereiden zal de toekomst ons voor grote problemen gaan stellen.

Op veel verzamelgebieden hebben de rijksmusea restauratie-deskundigheid in huis. Het Rijksmuseum heeft deze voor de meeste van zijn verzamelgebieden, zij het niet op alle gebieden in voldoende mate. De restauratie-ateliers aldaar hebben landelijk gezien zowel een adviserings- als een opleidingsfunctie voor musea die zelf niet over die kennis beschik-

ken.

De meeste rijksmusea en ook de Rijksdienst Beeldende Kunst hebben een duidelijk tekort aan goede restauratoren, enkele ontberen een eigen restaurator. Het Rijksmuseum Twenthe, het Mauritshuis, het Rijksmuseum H.W. Mesdag en het Rijksmuseum Kröller-Müller hebben gezamenlijk één klein restauratie-atelier in Den Haag met slechts twee restauratoren. Dit leidt tot ernstige situaties. Het restauratieplan van het Rijksmuseum Kröller-Müller geeft aan 300 schilderijen uit het bezit van 1.000 een hoge prioriteit. Op het ogenblik kunnen van de prioriteitslijst 5 schilderijen per jaar gerestaureerd worden! Bij de meerderheid van de Nederlandse musea en vooral bij de middelgrote en kleinere musea, is de situatie even schrijnend zo niet erger.

Het zou wenselijk zijn dat elk museum van enige omvang beschikt over tenminste één eigen restaurator, zowel voor het dagelijks beheer van de collectie als voor de zorg voor geleende kunstwerken tijdens tentoonstellingen. Door het maken van een restauratieplan dienen musea te inventariseren hoe ernstig de achterstanden zijn, en wel onderverdeeld in noodzakelijke behoudsmaatregelen en wenselijke restauraties. Het staat vast dat bij een aantal rijksmusea alleen al de noodzakelijk te nemen behoudsmaatregelen de aanwezige capaciteit ver te boven gaan. Een krachtige aanpak van dit probleem zal met de grootste prioriteit ter hand worden genomen

Voor het verdere veld kan met behulp van de budgetpost 'Behoud' van de incidentele subsidiëring een bijdrage worden geleverd in de conservatie en restauratie van een klein deel van het Nederlands kunstbezit. Voor een oplossing van het probleem is echter de omvang van deze post ontoereikend.

Opleiding restauratoren

Een goede opleiding van hoog niveau is voor een restaurator onontbeerlijk: waar vele houtwormen tien jaar over doen, kan een ondeskundige restaurator in een middag ten gronde richten. Terwijl hiervoor in het buitenland al jaren goede opleidingen bestonden, was er tot voor kort in Nederland op dit gebied niets.

Sinds enige jaren functioneert de Opleiding Restauratoren, waar naar behoefte restauratoren voor textiel, papier en leer, meubelen en sinds

dit jaar ook voor glas en ceramiek kunnen worden opgeleid. Deze opleiding voorziet in een landelijke behoefte en draagt duidelijk bij tot de verhoging van het niveau en de kwaliteit van de restauratie.

De behoefte aan goed opgeleide specialisten voor schilderijenrestauratie zal ten dele ondervangen worden, doordat op dit moment de bestaande opleiding wordt uitgebreid met een voor schilderijenrestauratoren.

IV.4 Beheer

Registratie en documentatie

Voor de uitvoering van alle museale taken en de ontsluiting van de collecties is een goede registratie en documentatie van de collectie onontbeerlijk.

Net als bij restauratie kunnen wij bij registratie en documentatie verschillende niveaus onderscheiden. Op het meest eenvoudige niveau staat de basisregistratie; van oudsher op registratiekaarten of in inventarisboeken, maar thans op enkele plaatsen geautomatiseerd. Deze basisregistratie zou voor het gehele museale bezit aanwezig moeten zijn. Bij de rijksmusea en de grotere gemeentelijke en provinciale musea is dit dan ook in het algemeen het geval, zij het op veel plaatsen in sterk verouderde of moeilijk toegankelijke vorm. De basisregistratie vormt de voorwaarde voor een verdere toegankelijkheid van de collecties en voor wetenschappelijk onderzoek.

Terwijl de basisregistratie slechts een beperkt aantal gegevens vermeldt, is de documentatie gericht op een zo breed mogelijk scala aan relevante informatie over het kunstwerk. Voor de diverse collecties binnen de rijksmusea is het niveau van documentatie zeer verschillend. In vele andere musea ontbreekt dit materiaal geheel en al.

Tenslotte worden voor het publiek en de wetenschappelijke onderzoeker de collecties toegankelijk gemaakt door gidsen en catalogi. Het schilderijenbezit van de rijksmusea is nagenoeg in zijn geheel gecatalogiseerd en gepubliceerd, zij het deels in summiere vorm. Bij de kunstnijverheid, prent- en tekenkunst is dit in veel geringere mate het geval. Bestandscatalogi, zo noodzakelijk voor de ontsluiting van de collectie, zijn helaas zeer arbeidsintensief en vragen belangrijke financiële investeringen.

Bij sommige rijksmusea is een meer wetenschappelijke bewerking voor de gehele collectie in opbouw. Het Rijksmuseum Kröller-Müller zal nog dit jaar met de publikatie van de catalogus beeldhouwerstekeningen het gehele bezit gecatalogiseerd hebben. Ook in andere plaatsen wordt aan belangrijke catalogusprojecten gewerkt. Bij niet-rijksmusea is de toestand zeer veel ongunstiger, hoewel ook daar in enkele gevallen belangrijke deelcatalogi bestaan.

Prioriteit bij de documentatie en registratie is de automatisering van de basisgegevens. Een knelpunt hierbij is de beperkte capaciteit aan menskracht hiervoor die de voorbereiding en invoer vertraagt. Deze automatisering wordt door het ministerie gestimuleerd. Deze beheersgegevens vormen de basis voor de verdere geautomatiseerde museale informatieverwerking. Sinds 1987 is voor automatisering in de musea gedurende enkele jaren f 1.6 miljoen per jaar gereserveerd.

Hierbij wordt gestreefd naar onderlinge afstemming wat betreft de te automatiseren basisgegevens zodat in de toekomst grotere uitwisseling van gegevens en bestanden mogelijk zal zijn.

Het ligt in de bedoeling dat het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in deze ontwikkeling een belangrijke stimulerende rol en waar nodig coördinerende rol zal vervullen.

Wetenschappelijke deskundigheid

Het toekomstig beleid van het Rijk zal zich niet alleen moeten richten op het bewaken van de fysieke toestand van het gehele nationale kunstbezit, onder andere door middel van de restauratiesubsidie, maar ook op het vermeerderen van de kennis dienaangaande.

De rijksmusea bezitten over het algemeen voldoende deskundigheid ten aanzien van hun eigen verzamelgebieden. De wetenschappelijke component hiervan, die vaak collectie-overstijgend zal zijn, wordt hieronder behandeld. Alleen op deelgebieden van hun collecties zullen de rijksmusea soms de vereiste deskundigheid niet in huis hebben. Voor niet-rijksmusea geldt dit vaak ook nog voor belangrijke delen van hun eigen collectie.

Voor deze musea zou het wenselijk zijn als er mogelijkheden worden geschapen om externe deskundigheid aan te trekken om belangrijke collectie-onderdelen te bewerken. Dit zou onder meer betaald moeten worden

door middel van incidentele subsidies. Men kan hierbij onder andere denken aan het uitlenen van wetenschappelijk personeel van de rijksmusea en andere beter voorziene musea of van de universiteiten aan niet-rijksmusea. Het uitlenende museum kan voor de te ontvangen vergoeding tijdelijk kennis in huis halen die de zittende staf niet bezit.

Kunstmusea en de kunsthistorische wetenschap

Wetenschappelijk onderzoek is een onlosmakelijk deel van de beheerstaak van het museum. Zulk onderzoek kan nooit los staan van de collectie: primair is het objectgericht. Voor het (materiële) beheer van kunstvoorwerpen en het verantwoord doen van aankopen is wetenschappelijk (voor)onderzoek van essentieel belang.

De grote instellingen hebben op het gebied van wetenschappelijk onderzoek een voortrekkende rol. Omdat hier de conservator vaak niet alleen, zoals het hoort, de verantwoordelijkheid voor de collectie heeft, maar ook optreedt als klusjesman in beheersopzicht, raakt de wetenschappelijke taak soms op de achtergrond. Versterking van het geschoold middenkader dat assisteert bij het dagelijks beheer, zou op vele plaatsen een oplossing bieden om uitoefening van de wetenschappelijke taken te garanderen.

De laatste tijd is met de toename van het aantal tentoonstellingen een groeiende ambitie binnen de musea te bespeuren om zelf kunstgeschiedenis te schrijven. Tentoonstellingscatalogi worden handboeken waarin de tijd en kennis, geïnvesteerd voor het maken van een expositie, niet meer uitmond in een lijst van tentoongestelde werken met beschrijving, maar in een kunsthistorische studie.

Dat dit werk van hoog wetenschappelijk niveau kan zijn, bewijzen de kunsthistorische prijzen die de laatste tijd zijn toegekend aan tentoonstellingscatalogi.

De universiteit is aan de ene kant meer en meer een onderwijsinstituut aan het worden, aan de andere kant wordt het onderzoek dat er gebeurt vaker op theoretische en detailkwesties gericht. Daardoor neigen musea er steeds meer toe, vaak weliswaar in samenwerking met universitaire instituten, om in tentoonstellingen en bijbehorende publikaties bredere

overzichten te geven. Deze samenwerking tussen musea en universiteiten in de vorm van projecten en stages zou bevorderd moeten worden: beide kunnen hier veel aan hebben. In de nog nauwelijks van de grond gekomen tweede fase van de kunsthistorische opleiding zou het museum een belangrijke rol kunnen vervullen bij de praktijkopleiding voor de museale kunsthistoricus. Musea halen deskundigheid in huis die ze zelf niet bezitten; studenten kunnen de museale handvaardigheden verwerven. Omdat stagiaires intensief begeleid moeten worden, moeten de werkzaamheden ook iets zijn die het museum tot nut zijn. Stagiaires mogen nooit continue taken vervullen.

Het wetenschappelijk onderzoek in het museum hoort evenwel niet tot de activiteiten van stageaires en volontairs beperkt te blijven. Binnen de taakstelling van de wetenschappelijke medewerker in het museum dient hiervoor voldoende ruimte te zijn. Voor specifieke onderzoeks- of tentoonstellingsprojecten zou het tijdelijk in dienst nemen van jonge werkeloze afgestudeerde kunsthistorici soelaas kunnen bieden. Niet alleen het museum kan hiervan profiteren, ook de investering in de kunsthistorische opleiding gaat hiermee niet teloor.

AANBEVELINGEN

Verwerving

De mogelijkheden tot instelling van een Nationaal aankoopfonds voor aankopen van essentiële betekenis voor het nationale kunstbezit en voor aankopen samenhangend met de Wet tot Behoud van Cultuurbezit zullen worden onderzocht. (blz. 31-32)

De aankoop van buitenlandse kunst van hoge kwaliteit ten behoeve van de Nederlandse musea dient extra te worden gestimuleerd. (blz. 28-31, 38-39)

Het onderling bruikleenverkeer tussen musea zal krachtig worden gestimuleerd. Hiertoe zal in overleg met het Ministerie van Financiën worden gezocht naar een regeling voor afschaffing van de verzekeringsplicht voor rijksbruiklenen en zal een centraal contactpunt voor het ruilverkeer worden ingericht. (blz. 32-33)

Behoud

Aan de conservering en restauratie van het museumbezit wordt een zeer hoge prioriteit toegekend. (blz. 43-45)

Er zal gestreefd worden naar minimaal een vaste restaurator per rijksmuseum om een goede begeleiding van restauratie- en tentoonstellingsprojecten te kunnen waarborgen. (blz. 45)

Er zal verhoogde aandacht worden besteed aan de depotproblemen van de rijksmusea. (blz. 42)

De mogelijkheden tot verbetering van de beveiliging zullen worden onderzocht. (blz. 43)

Beheer

Aan het wegwerken van achterstanden in registratie en documentatie wordt een zeer hoge prioriteit toegekend. (blz. 46-47)

Het probleem van de documentatie van de hedendaagse Nederlandse kunst zal in overleg met de betrokken instellingen worden opgelost. Het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie zal hierbij een centrale rol spelen. (blz. 21 en 47)

De mogelijkheden worden onderzocht om ook museaal wetenschappelijk werk subsidiabel te maken. (blz. 25 en 47-48)

De samenwerking tussen musea en ondersteunende instellingen enerzijds en universiteiten en andere onderwijsinstellingen anderzijds zal worden gestimuleerd. (blz. 47-48)

Ten aanzien van de vervreemding van kunstwerken zal een uiterst restrictief beleid worden gevoerd (blz. 34-35)

Presentatie

Vaste Presentatie

Er zal naar gestreefd worden de publieksruimten der rijksmusea gedurende de openingstijden van de musea te allen tijde geheel toegankelijk te laten zijn. (blz. 35)

De opzet van een presentatie van Nederlandse en buitenlandse kunst uit de 19e en vroege 20e eeuw, te realiseren in Amsterdam door samenwerking van een aantal musea met een centrale rol voor het Rijksmuseum Vincent van Gogh, zal worden gestimuleerd. (blz. 36-38)

De verzameling van het Rijksmuseum Hendrik Willem Mesdag dient als rijksbezit te worden betrokken in de ideeën over een betere presentatie van de 19e eeuwse kunst. (blz. 15, 37)

Een overzichtelijke presentatie van het in Nederland aanwezige bezit aan buitenlandse kunst door middel van met behulp van bruikleenverkeer op bepaalde plaatsen te vormen clusters zal worden gestimuleerd. (blz. 38-39)

De fotografiecollecties in rijksbezit zullen niet worden ondergebracht in een apart daartoe op te richten museum. (blz. 18)

Tijdelijke tentoonstellingen

Aandacht zal worden besteed aan de verbetering van ruimtelijke faciliteiten voor het houden van tijdelijke tentoonstellingen in die rijksmusea, die hiervoor thans onvoldoende mogelijkheden hebben. (blz. 39-40, 42-43)

De mogelijkheden tot uitbreiding van de indenniteitsregeling zullen in overleg met de minister van Financiën worden verkend. (blz. 41)

Bestelverantwoordelijkheid

Subsidiëring

Er zal worden gestimuleerd dat een zo groot mogelijk deel van de aanvragen voor incidentele subsidies in de laatste maanden voorafgaand aan het betreffende begrotingsjaar wordt ingediend om vervolgens in één keer vergelijkenderwijs te worden behandeld. (blz. 23-25)

De criteria voor de incidentele subsidie en de aanvraagprocedure zullen worden bijgesteld. (blz. 24)

De subsidie voor publiekstaken zal bij uitzondering ook kunnen worden toegekend voor verbeteringen in de vaste presentatie en daarmee samenhangende activiteiten (blz. 24)

De mogelijkheden zullen worden onderzocht om de aankoopregeling moderne kunst na 1992 gedeeltelijk uit te breiden tot andere landen van de Europese Gemeenschap. (blz.25-26)

Ondersteunende instellingen

De bestaande activiteiten van de Rijksdienst Beeldende Kunst worden voortgezet en geïntensiveerd. (blz. 20-21)

De taken van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in het kader van de ondersteuning van musea met betrekking tot registratie en documentatie van de verzamelingen en met betrekking tot automatisering van museale kunstcollecties worden verder uitgebouwd. (blz. 21-22)

Het werkterrein van het Centraal Laboratorium wordt zorgvuldig gedefinieerd, mede lettend op specialisaties bij andere instellingen in binnen- en buitenland. (blz. 22)

LITERATUUR

Beleidsnota Museum Boymans van Beuningen, Rotterdam, februari 1988.

Bott, G. e.a., Das Museum der Zukunft, 43 Beiträge zur Diskussion über die Zukunft des Museums, Köln, 1970.

Duparc, F.J., Een eeuw strijd voor het Nederlands cultureel erfgoed, 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1975.

Erfgoed: toeristisch goed - een onderzoek naar de toeristische-economische betekenis van monumenten en musea in Nederland, Nederlands research instituut voor recreatie en toerisme, Breda, 1983.

Freches, J., Les Musees de France, Paris, 1979.

Gombrich, E.H., 'Museums Past, Present and Future, in: Idols and Ideals, Essays on values in history and in art, Oxford, 1979.

Hecht, P. en Luyten, G., 'Nederland verzamelt Oude Meesters' in: Kunstschrift, 1986, nr. 6.

'Het Museum', Wijsgerig perspectief op maatschappij en wetenschap, 21e jaargang, nr. 6.

Hosperg, J., 'Problems of Aesthetics', in The Encyclopedia of Philosophy, vol. 1, pp. 35-56, New York en London, 1967.

Kulturförderung des Bundes, Mehr Raum für Kultur, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, Bonn, 1986.

Meer dan één miljard, De economische betekenis van de professionele kunsten in Amsterdam, Amsterdam SEO, 1985.

Museums USA, National endowment for the arts, 1974.

Oosterbaan Martinius, W., Schoonheid, Welzijn, Kwaliteit; over legitimerings- en toewijzingsproblemen in het kunstbeleid, Universiteit van Amsterdam, 1985.

Rapport der Rijkscommissie van Advies inzake Reorganisatie van het Museumwezen hier te lande, 's-Gravenhage, juli 1921.

Sociaal en Cultureel Planbureau, Advies cultuurwetgeving, Cahier nr. 51, 1986.

Standing Commission on Museums and Galleries, Framework for a system for Museums, London, 1978.

Vaessen, J.A.M.F., Musea in een museale cultuur, Zeist, 1986.

Witboek Stedelijk Museum, Amsterdam, maart 1988.

WVC, 1977, Nota 'Naar een nieuw Museumbeleid', Tweede Kamer, zitting 1976, 1977, 14290, nrs. 1-2.

WVC, 1985, Nota 'Museumbeleid', Tweede Kamer, vergaderjaar 1984-1985, 19066, nrs. 1-2.

WVC, 1985, Musea en fiscus

WVC, 1986, Aanvullende Notitie 'Museumbeleid', ministerie van WVC, januari 1986.

TREFWOORDENLIJST

Aankoopbudgetten	9, 30, 38
Aankoopregeling moderne kunst	23, 25
Archeologische collecties	24
Architectuurinstituut	8, 11, 12
Automatisering	21, 47
Beeldhouwerstekeningen	16
Beheer	46
Behoud	23, 26, 42
België	29
Berging voor het verspreide kunstbezit	43
Bestandscatalogi	24
Bestelverantwoordelijkheid	5,6,20
Beveiliging	43
Bevorderen buitenlands toerisme	40
Bonnefantenmuseum, Maastricht	39
Bruikleenovereenkomsten	32
Bruikleenverkeer	7, 9, 20, 32, 34
Buitenlandse kunst	29, 38
Centraal Laboratorium (C.L.)	22, 44
Ceramiek	11, 18
Commissie van 1919	35
Conservering	6, 22, 23, 44
Cultuurbehoud in buitengewone omstandigheden	43
Cultuurhistorische musea	5, 10, 24
De Stuers	4, 29
Depots	44
Deskundigheidsbevordering	6, 23, 47
Dienst voor 's Rijks Verspreide Kunstvoorwerpen	5
Documentatie	46
Documentatie van hedendaagse kunst	21
Dordrechts Museum	37
Europese Economische Gemeenschap	26
Festivals	40
Filmmuseum	8, 11, 12
Fotografie	18
Frans Halsmuseum	19
Gemeentelijke aankoopbudgetten	30
Gemeentemuseum in Den Haag	29
Gespecialiseerde musea	11
Gespreid aanbod van moderne kunst	6, 23
Gespreid kunstbezit	26
Gesubsidieerde musea	7, 25
Glas	11, 18
Groninger Museum	19, 23
Hedendaagse Nederlandse kunst	20, 25
Huisvesting	42
Iconographisch Bureau	21
Incidentele subsidiëring	9, 23, 45
Indemniteit	41
Internationale kunstprijzen	38
Kaderwet Specifiek Welzijn	6

Klokken	18
Koninklijk Penningkabinet	12
Koppelsubsidie	6, 7
Kunst van de 19e eeuw en vroeg 20e eeuw	37
Kunstbezit van kloosterorden en congregaties	26
Kunsthallen	9, 40
Kunsthistorische wetenschap	48
Kunstnijverheid	11
Lakenhal te Leiden	19
Maandagsluiting	40
MARDOC	21
Ministerie van Financiën	33, 34, 41
Moderne sculptuur	16
Musea van 'nationale reikwijdte'	6, 7, 13
Museum Boymans-van Beuningen	7, 29, 30, 33, 39
Museum van het Boek	11, 12
Nationaal aankoopfonds	27, 31
Natuurhistorische musea	24
Niet-westerse kunst	10, 18
Nieuwere kunst	36
Nota Museumbeleid van 1985	4, 6, 13
Open depot	36
Opleiding restauratoren	45
Passieve conservering	43
Prenten	29
Presentatie van kunst	35
Prijzen op de internationale kunstmarkt	28
Prins Bernard Fonds	31
Provinciaal Museum te Assen	37
Publiekstaken	6, 23, 24
Raad voor Cultuurbeheer i.o.	25
Raad voor de Kunst	25
Recuperatie	5, 21, 33
Regionale depots	42
Registratie	46
Restauratie	6, 21-23, 43, 44
Restauratie-ateliers	44
Restauratie-deskundigheid	44
Restauratoren	45
Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD)	21, 26
Rijkscommissie voor de Musea	13, 25
Rijksdienst Beeldende Kunst (RBK)	5, 15, 18, 20, 30, 33, 39
Rijksmuseum	7, 14, 29, 30, 37, 38, 42, 44
Rijksmuseum H.W. Mesdag	8, 15, 30, 37
Rijksmuseum het Catharijneconvent	18
Rijksmuseum Kröller-Müller	8, 10, 30, 37, 42, 45
Rijksmuseum Paleis Het Loo	18
Rijksmuseum Twenthe	8, 16, 30
Rijksmuseum van Oudheden	18
Rijksmuseum Vincent van Gogh	7, 14, 30, 36, 38, 41, 42
Rijksmuseum voor Volkenkunde	18
Rijksprentenkabinet	13, 33
Schenkeningen, legaten	33
Schilderijengalerij van Willem V	15, 35

Schilderijenrestauratie	46
Stagiaires	49
Stedelijk Museum, Amsterdam	30, 36
Stedelijke musea	19
Stichting Kerkelijk Kunstbezit	26
Studiecollectie	36
Subsidieregeling voor manifestaties en publikaties	23
Subsidiëring	23
Suppoosten	43
Tentoonstellingen	9, 39, 40
Tentoonstellingscatalogi	48
Tentoonstellingsruimte	42
Textilia	18
Teylers museum	8, 17, 35
Toegangsprijzen	40
Toerisme	39
Universiteiten	48
Van Abbemuseum te Eindhoven	19, 23
Vaste collectie	39
Vaste presentatie	35
Vereniging Rembrandt	31
Vervreemding	34
Verzamelen van kunst	28
Volkenkundige musea	24
Wet tot Behoud van Cultuurbezit	21, 26, 31, 34, 43

Algemene uitgangspunten

De minister van WVC subsidieert alleen activiteiten, die van nationaal belang zijn. Projecten die alleen betekenis hebben voor een provincie, streek of gemeente komen dus niet voor deze subsidiëring van wVC in aanmerking.

De incidentele subsidies zijn bedoeld voor éénmalige activiteiten. Dat betekent echter niet dat deze zich ook per se binnen één kalenderjaar moeten afspelen. Gaat het bijvoorbeeld om een experiment, dan is een jaar soms te kort om te beoordelen wat het effect is. In zulke gevallen geldt een maximale looptijd van 3 jaar.

Een verkregen subsidie geeft de gesubsidieerde niet vanzelfsprekend andermaal recht op subsidie van dezelfde of een soortgelijke nieuwe activiteit.

Iedere aanvraag wordt op zichzelf bekeken en zonodig tegen andere verzoeken afgewogen.

In principe zal een subsidie nimmer het gehele benodigde bedrag omvatten maar zich beperken tot een bijdrage daarin. Van de aanvragers wordt verwacht dat zij waar mogelijk ook andere geldgevers (andere overheden: fondsen; sponsors) bij de financiering van hun activiteiten betrekken.

De collectie

Een goed beheer van de collectie van een museum vormt de grondslag voor al zijn verdere functies en taken. daarom kan onder bepaalde voorwaarden voor bepaalde kosten van conservering en restauratie van verzamelingen en voorwerpen, die als wezenlijke bestanddelen van het nationale erfgoed mogen worden beschouwd, een rijksbijdrage worden verkregen. Overigens komen ook voorwerpen of collecties die niet tot een museumverzameling behoren maar zich bijvoorbeeld in particulier bezit bevinden voor subsidie in aanmerking.

Publiekstaken

In het kader van de publiekstaken zijn subsidies mogelijk voor:

- Activiteiten, die de presentatie en/of de toegankelijkheid van de collecties verbeteren.
- Activiteiten, die het bezoek aan de musea bevorderen. Hierbij kan zowel worden gedacht aan een betere voorlichting aan het publiek in het algemeen als aan gerichte werving van bepaalde publieksgroepen.

Deskundigheidsbevordering

In de eerste plaats wordt hierbij gedacht aan de na- en bijscholing van museummedewerkers om hen zo goed mogelijk voor hun taken berekend te laten zijn en blijven. Die taken kunnen zowel in de sfeer van het management als in die van de andere museumfuncties liggen. Wat concreter kan worden gedacht aan bijvoorbeeld het organiseren van cursussen of symposia, aan instructie op het gebied van automatisering, aan onderricht in de methoden van publieksbenadering.

Gespreid aanbod van moderne kunst

Om landelijk meer bekendheid te geven aan moderne kunst, kunnen musea, die op dit gebied over een deskundige staf en een collectie beschikken (en dus hun tentoonstellingen de nodige achtergrond kunnen geven), bij wijze van extra stimulans een incidenteel subsidie krijgen voor tentoonstellingen.

Waarvoor niet?

Niet voor incidentele subsidiëring in aanmerking komen activiteiten, die geacht worden te behoren tot de normale exploitatie. Daartoe worden gerekend:

- personeelskosten (anders dan die, welke tijdelijk ten behoeve van het project, waarvoor subsidie wordt gevraagd, worden aangetrokken;
- structureel noodzakelijke technische voorzieningen ten behoeve van het behoud van collecties (anders dan conservering en restauratie, zoals bijvoorbeeld voorzieningen voor licht en klimaatregeling en beveiliging;
- voorzieningen ten behoeve van instandhouding en uitbreidingen van gebouwen);
- het verwerven van (delen van) collecties en van voorwerpen.

Wie komen voor incidentele subsidies in aanmerking?

Incidentele subsidies kunnen worden aangevraagd door:

- Alle musea die geen rijksinstelling zijn.
- Alle aan musea verwante instellingen, die - zoals bijvoorbeeld plantentuinen en dierentuinen - collecties in museale zin verzamelen, beheren en presenteren.
- Instellingen die het houd en/of de toegankelijkheid van het culturele erfgoed ondersteunen. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan documentatiecentra, culturele instellingen en geschiedkundige verenigingen.
- Instellingen, die de belangen van de musea en hun medewerkers behartigen.
- Instellingen, die bij- en nascholingscursussen voor museummedewerkers organiseren, maar ook individuele belanghebbenden die in het kader van deskundigheidsbevordering subsidie willen aanvragen.

Voorwaarden

Zoals gezegd subsidieert het ministerie alleen activiteiten, die overwegend van nationaal belang zijn. Dat betekent dat het doorgaans zal gaan om:

1. PROJECTEN, WAARVAN HET ONDERWERP EEN LANDELIJKE OF ZELFS INTERNATIONALE REIKWIJDTE HEEFT.

Het subsidie moet dus bedoeld zijn voor activiteiten, die bijvoorbeeld van belang zijn voor instellingen in het gehele land, of waarvan mag worden aangenomen dat ze een over het hele land verspreid publiek zullen interesseren.

2. PROJECTEN MET EEN REGIONALE OF LOKALE REIKWIJDTE, MITS DIE AANTOONBAAR GETUIGEN VAN EEN VERNIEUWENDE AANPAK DIE ZICH ERVOOR LEENT OOK ELDERS IN HET LAND TE WORDEN TOEGEPAST.

Hier moet dus sprake zijn van een 'voorbeeldstellende werking'.

Daarbij kan worden gedacht aan nieuwe presentatievormen, een nieuwe benadering van doelgroepen, of nieuwe methoden van conservering of restauratie.

Aan de voorwaarden 1 en 2 moet altijd worden voldaan. Is dat het geval, dan zullen naar vermogen die projecten worden bevorderd:

WAARAAN MEERDERE INSTELLINGEN OP BASIS VAN EEN GEMEENSCHAPPELIJK THEMA SAMENWERKEN, vooral als daarmee een bredere geografische spreiding over

het land wordt bereikt en zodoende het rendement van de voorbereidende werkzaamheden wordt verhoogd, of

DIE OP EEN BREDE DOELGROEP ZIJN GERICHT.

Hierbij behoeft niet alleen aan algemene, 'gemakkelijke' en/of actuele onderwerpen te worden gedacht. ook meer specialistische thema's kunnen zo worden uitgewerkt, dat zij voor een breed publiek interessant zijn.

Wanneer aanvragen

De procedure, die hiervoor is uiteengezet, vergt uiteraard de nodige tijd. Uit een oogpunt van zorgvuldigheid en van de vereiste belangenafweging is dat onvermijdelijk. Om diverse verzoeken zo goed mogelijk tegen elkaar te kunnen afwegen, behandelt de Raad deze periodiek, zoals hiervoor is vermeld. Wie ervoor zorgt dat zijn aanvraag op de vereiste wijze vóór 15 januari, 15 april, 15 juli of 15 oktober binnen is, krijgt uiterlijk vier maanden later uitsluitsel.

Als die termijn in bepaalde gevallen ècht te lang is en daarvoor goede redenen zijn aan te voeren dan is - bij uitzondering - een versnelde behandeling in beginsel mogelijk.

Verdere inlichtingen

In deze brochure is getracht uw vragen al bij voorbaat te beantwoorden. Mochten er toch nog vragen overblijven, dan kunt u die stellen aan:

Minister van WVC
Stafdirectie Cultuurbeheer
Postbus 5406
2280 HK RIJSWIJK
Telefoon 070-406193/406157
(de heer drs. C. Buijs, mw. J. Ross)

De secretaris van de Rijkscommissie voor de Musea
de heer drs. H. Hoogenhout
Raad voor het Cultuurbeheer
Postbus 5406
2280 HK RIJSWIJK
Telefoon 070-406172

Artikel 1

Voor de toepassing van het bij dit besluit bepaalde wordt verstaan onder:

- a. Onze Minister : Onze Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur;
- b. museum : kunstmuseum met een blijvend toegankelijke collectie van hedendaagse beeldende kunst;
- c. aanvrager : de directie van een museum of het bestuur dat een museum in stand houdt.

Artikel 2

Onze Minister kan, gehoord de Raad voor de Kunst, aan een aanvrager een subsidie verstrekken ter bekostiging of mede-bekostiging van aankopen van één of meer voor de weerspiegeling van de huidige ontwikkelingen op het gebied van de beeldende kunst belangrijke werken van levende Nederlandse of duurzaam in Nederland wonende en werkende kunstenaars om daarmede geografische spreiding en optimale toegankelijkheid van deze werken voor het publiek te bevorderen.

Artikel 3

1. Onze Minister verleent slechts een subsidie op grond van dit besluit voor zover de wetgever de nodige gelden heeft toegestaan.
2. Indien het totale bedrag waarvoor door de aanvragers subsidie is aangevraagd het beschikbare budget overschrijdt kan Onze Minister een maximumbedrag vaststellen dat per aanvrager kan worden toegekend.

Artikel 4

Een subsidie op grond van dit besluit wordt slechts verstrekt onder de voorwaarden dat:

- a. het kunstwerk door Onze Minister, gehoord de Raad voor de Kunst, van voldoende kwaliteit wordt geacht en niet ouder is dan 15 jaar;
- b. de huisvesting van het museum voldoet aan de museale eisen van conservering van beeldende kunst;
- c. het museum binnen zijn collectie een collectie van moderne beeldende kunst van voldoende kwaliteit bezit die permanent aan het publiek wordt tentoongesteld;
- d. het aan te kopen kunstwerk aan de collectie van moderne beeldende kunst als bedoeld in onderdeel c zal worden toegevoegd.

Artikel 5

1. Een subsidie-aanvraag in het kader van deze regeling dient uiterlijk vier weken voor de aanvang van het begrotingsjaar waarop de aanvraag betrekking heeft in het bezit te zijn van Onze Minister.
2. Alleen aanvragen gedaan op een volledig in overeenstemming met de daar bijgevoegde toelichting ingevuld, door Onze Minister vast te stellen en te verstrekken aanvraagformulier, en voorzien van de gewenste documentatie, worden in behandeling genomen.
3. In de maand december van het jaar waarin de aanvragen zijn ingediend legt Onze Minister de aanvragen, die door hem in behandeling zijn genomen, ter advisering voor aan de Raad voor de Kunst. In de maand januari van het daaropvolgende jaar brengt de Raad voor de Kunst advies uit, waarbij hij zich uitspreekt over de wijze waarop naar het inzicht van de Raad binnen het budget optimaal aan de doelstel-

ling van deze regeling recht kan worden gedaan.

Artikel 6

1. De aanvraag bevat per kunstwerk in ieder geval de volgende gegevens:
 - de volledige naam en voornaam alsmede de geboortedatum van de maker
 - de titel en ontstaansdatum
 - de materialen
 - de afmetingen
 - de huidige eigenaar
 - de herkomst/de plaats waar het kunstwerk zich bevindt
 - de kosten van de aankoop.
2. De aanvraag omvat tevens een kleurendia van elk aan te kopen kunstwerk.
3. a. De aanvrager geeft aan op welke wijze de aanvraag aansluit bij het bevorderen van de geografische spreiding en de optimale toegankelijkheid van belangrijke werken van Nederlandse of duurzaam in Nederland wonende en werkende beeldende kunstenaars.
b. De aanvrager doet opgave van de hoogte van het totale aankoopbudget van het nieuwe museum over het lopende jaar en over het komende jaar, onder vermelding van het gedeelte, bestemd voor eigentijdse kunst.
c. De aanvrager overlegt bij zijn aanvraag een lijst van aankopen van het lopende jaar, alsmede de aankoopplannen voor het komende jaar.
4. Indien de aanvrager voor meer kunstwerken een subsidie aanvraagt, brengt hij bij de aanvraag een volgorde van prioriteit aan in de kunstwerken, die hij wenst aan te kopen.

Artikel 7

1. Onze Minister beslist zo spoedig mogelijk na ontvangst van het advies van de Raad van de Kunst op de subsidie-aanvragen. Onze Minister doet van zijn beslissing schriftelijk mededeling aan de aanvrager en laat deze mededeling vergezeld gaan van het advies, of het gedeelte van het advies dat op de aanvrager betrekking heeft.
2. Uitbetaling van een toegekend subsidiebedrag vindt plaats binnen 6 weken na de verzending van de beslissing, als bedoeld in het eerste lid.
3. Binnen twee maanden nadat de aanvrager het subsidiebedrag heeft ontvangen, verstrekt de aanvrager per aangekocht kunstwerk een aankoopbewijs aan Onze Minister.
4. De aanvrager stort een uitbetaald subsidie terstond terug indien hij na het verkrijgen van de in het derde lid genoemde termijn niet aan de daar omschreven voorwaarde heeft voldaan.

Artikel 8

Onze Minister kan om zwaarwichtige redenen van het bepaalde in deze regeling afwijken.

Artikel 9

1. Dit besluit kan worden aangehaald als: tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beelden kunst ten behoeve van kunstmusea.

2. Dit besluit treedt in werking met ingang van de tweede dag na de datum van uitgifte van het Staatsblad waarin zij wordt geplaatst, werkt terug tot en met 1 september 1988 en blijft van kracht gedurende een periode van drie jaar.
Lasten en bevelen dat dit besluit met daarbij behorende nota van toelichting in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat daarvan afschrift zal worden gezonden aan de Raad van State.

TOELICHTING

Artikel 1 - onderdeel b

Met het begrip kunstmuseum worden instellingen bedoeld waar, binnen een museale context, het verzamelen en presenteren van werken van hedendaagse beeldende kunst waaronder mede begrepen vormgeving een autonoom gegeven is - dat wil zeggen niet wordt ondernomen als illustratie van een thema dat niet uit de kunst zelf voortvloeit.

Artikel 1 - onderdeel c

Indien meer musea binnen één gemeente of op een zelfde adres gevestigd zijn, en eveneens onder een zelfde overheid of bestuur ressorteren, dan gelden deze als één museum, dat wil zeggen als één aanvrager.

Artikel 2

De aanvrager kan bij zijn subsidie-aanvraag voor meer kunstwerken tegelijkertijd subsidie aanvragen. In de aanvraag dient dan de volgorde van prioriteit te worden opgegeven. In de toelichting op artikel 6 vierde lid, wordt hierop nader ingegaan. Het subsidie bedraagt maximaal de totale aankoopssom van één of meer kunstwerken. Het is ook mogelijk dat het subsidie een aanvulling vormt voor op een door de aanvrager zelf bekostigd gedeelte van de aankoopssom.

Artikel 3

Aangezien de uitzondering van deze regeling gebonden is aan een budget, valt te verwachten dat niet alle aanvragen volledig kunnen worden gehonoreerd, dit ondanks het feit dat er in 1989 meer geld beschikbaar gesteld wordt voor deze regeling dan in het verleden het geval was. Ik zal derhalve jaarlijks, gehoord de Raad voor de Kunst, het budget verdelen over de aanvragers waarbij, met inachtnaam van het bepaalde van artikel 4, de geografische spreiding en daarmee de optimale toegankelijkheid van werken van hedendaagse beeldende kunst uitgangspunt zal zijn.

Een en ander zal echter niet noodzakelijkerwijs betekenen dat het budget gelijkelijk over de aanvragers wordt verdeeld. Immers, tegen de achtergrond van het streven naar een zo hoog mogelijke toegankelijkheid biedt een gelijke verdeling van het budget over de aanvragers op zich niet een garantie voor de realisatie van dit doel. Wel kan ik het subsidiebedrag per aanvraag maximeren, waarmee recht gedaan wordt aan de gedachte dat het subsidie bedoeld is als aanvulling op het aankoopbeleid van het museum, doch daar niet voor in de plaats moet komen. Hierbij wordt ook verwezen naar de toelichting bij artikel 6, vierde lid.

Artikel 4 - onderdeel a

De weerspiegeling van de huidige ontwikkelingen op het gebied van de beeldende kunst, bedoeld in artikel 2, wordt tot uitdrukking gebracht door het stellen van een begrenzing aan de ouderdom van de subsidiabele werken. Deze is gesteld op maximaal 15 jaar.

Artikel 4 - onderdelen b en c

Indien de aanvrager redenen heeft te veronderstellen dat de minister over voldoende gegevens beschikt om reeds te weten of het desbetreffende museum aan deze voorwaarden voldoet, kan hij volstaan met verwij-

zing naar dit feit.

Bij het toetsen aan de onder b genoemde voorwaarden gelden als richtlijn de regels die door de Rijksdienst Beeldende Kunst voor het uitleenen van kunstwerken worden gehanteerd.

Artikel 6 - tweede lid

Beeldmateriaal is nodig om beoordeling van de aanvraag mogelijk te maken. Indien een subsidie wordt toegekend blijft het beeldmateriaal ten behoeve van de documentatie in mijn bezit.

Een aanvraag die niet vergezeld is van beelddocumentatie en overige gevraagde informatie zal niet aan de Raad voor de Kunst worden voorgelegd.

Artikel 6 - derde lid

Het derde lid betreft de wijze waarop de aanvrager de subsidie-aanvraag dient te motiveren. Ingevolge het eerste onderdeel kan bijvoorbeeld worden opgegeven hoe het aan te kopen werk aansluit bij de reeds bestaande collectie, of bijdraagt aan de opzet van een nieuw gekozen richting in de collectievorming.

Op dergelijke wijze kan de aanvrager onderbouwen op welke wijze aan de doelstelling van deze regeling beantwoordt. De ingevolge de onderdelen b en c te verstrekken gegevens zijn nodig om te kunnen toetsen of de toepassing van deze regeling een aanvulling betekent op het aankoopbeleid van een museum en daar niet voor in de plaats treedt. Met deze gegevens kan ik vaststellen dat toepassing van deze regeling daadwerkelijk leidt tot verruiming van de aankoopmogelijkheden van het desbetreffende museum en de mogelijkheden van inkomensvorming door beeldende kunstenaars.

Artikel 6 - vierde lid

Aangezien van tevoren niet te voorzien is voor welk totaalbedrag aanvragen worden ingediend, dienen de musea prioriteiten aan te geven bij de aanvragen. De Raad voor de kunst kan daarmee rekening houden bij zijn adviezen. Indien het noodzakelijk blijkt een maximum bedrag per aanvrager vast te stellen, zal op deze wijze recht gedaan kunnen worden aan de prioriteitstelling van de aanvrager zelf.

Artikel 7 - vierde lid

Als een verstrekt subsidie niet wordt aangewend voor het doel, waarvoor het is toegekend - bijvoorbeeld omdat het aan te kopen werk inmiddels aan een ander is verkocht - dient het subsidie uiteraard te worden terugbetaald.

Artikel 8

De uitzonderingsbepaling is opgenomen om de mogelijkheid te creëren dat ongewenste consequenties van de nieuw gekozen systematiek, die op dit moment nog niet zijn te voorzien, kunnen worden opgevangen.

Na verloop van tijd zal bekeken worden in hoeverre de gekozen aanpassingen in de regelgeving voldoen. De uitzonderingsbepaling zal, zodra de nodige ervaring met de regelgeving is opgedaan, op termijn kunnen verdwijnen.

Artikel 9

Gezien het feit dat, op grond van artikel 5, eerste lid, een subsidieaanvraag uiterlijk 4 weken voor de aanvang van het begrotingsjaar waarop de aanvraag betrekking heeft in mijn bezit moet zijn (derhalve uiterlijk voor 1 december) is, opdat het voor de musea mogelijk is om aanvragen voor het jaar 1989 in te dienen, de inwerkingtredingsdatum bepaald op 1 september 1988.

Regeling van 15 september 1988, nr. MMA/FEA-U-3209, houdende regels tot vergoeding van verlies of schade aan voorwerpen van kunst of cultuur die ten behoeve van tentoonstellingen van uitzonderlijk belang aan Nederlandse rijksmusea in bruikleen zijn gegeven (Regeling indemniteit bruiklenen).

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en de Minister van Financiën;

overwegende dat de kosten van verzekering van tentoonstellingen mede als gevolg van de waardeestijging van kunstvoorwerpen zodanig hoog zijn geworden dat vele belangrijke tentoonstellingen alleen al om deze reden hier te lande geen doorgang meer kunnen vinden en dat het wenselijk is hiervoor een voorziening te treffen;

Besluiten:

Artikel 1

In deze regeling wordt verstaan onder:

- a. minister : de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur;
- b. tentoonstelling : een tentoonstelling in een Nederlands rijksmuseum, dan wel door een Nederlands rijksmuseum (mede) georganiseerd, die naar het oordeel van de minister voor ons land van uitzonderlijk belang is;
- c. voorwerp : een voorwerp van kunst, geschiedenis of cultuur, in de ruimste zin van het woord, met de daarbij behorende verpakking, lijst, raam, kader, sokkel en dergelijke;
- d. bruikleengever : de eigenaar van, onderscheidenlijk degenen die bevoegd is tot beschikking over een voorwerp en die dit in bruikleen heeft gegeven aan een Nederlands rijksmuseum.

Artikel 2

1. De minister kan, in overeenstemming met de Minister van Financiën, ter zake van ten behoeve van een tentoonstelling uitgeleende voorwerpen een verklaring afgeven inzake schadeloosstelling bij verlies van of schade aan deze voorwerpen.
2. Het totaal van de in enig begrotingsjaar ingaande garantieverplichtingen, als bedoeld in het eerste lid, zal niet meer bedragen dan vijfhonderd miljoen gulden per begrotingsjaar, terwijl bovendien het totale risico voor de Staat op enig moment het bedrag van vijfhonderd miljoen gulden niet te boven zal gaan.
3. Het model van de in het eerste lid bedoelde verklaring is opgenomen in bijlage A bij deze regeling.
4. De minister kan, indien dat naar zijn oordeel voor het tot stand komen van een tentoonstelling van wezenlijk belang is, afwijken van het in bijlage A opgenomen model.

Artikel 3

De minister kan aan een bij een verklaring betrokken museum nadere voorwaarden stellen.

Artikel 4

Met de uitvoering van deze regeling wordt belast 's Rijks Inspecteur voor Roerende Monumenten (het Hoofd van de Rijksdienst Beeldende Kunst).

Artikel 5

Deze regeling, die in de Staatscourant wordt bekendgemaakt, treedt in werking met ingang van 1 januari 1989.

Artikel 6

Deze regeling kan worden aangehaald als: Regeling indemniteit bruiklenen.

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,

w.g. Brinkman

De Minister van Financiën,

w.g. Ruding

TOELICHTING

1. De uit deze verklaring voortvloeiende verplichting omvat schade-loosstelling voor alle verlies van of materiële schade aan een voorwerp onverschillig door welke oorzaak ontstaan, met inbegrip van oorlogsrisico en stakersrisico zoals omschreven in de aangehechte 'Clausule oorlogsrisico en stakersrisico' en met inbegrip van de door materiële schade ontstane waardevermindering, doch met uitzondering van verlies of schade veroorzaakt door:
 - a. mot of enig ander ongedierte;
 - b. enige geleidelijk werkende invloed die bederf of waardevermindering doet ontstaan;
 - c. enige door of op last van de bruikleengever verrichte bewerking van een voorwerp of enig gedeelte daarvan, zoals werkzaamheden bestaande in herstellen, restaureren, inlijsten of schoonmaken anders dan het zonder aanwending van vocht verwijderen van stof;
 - d. eigen merkelijke schuld van de bruikleengever;
 - e. atoomkernreacties; onder atoomkernreactie is te verstaan iedere kernreactie waarbij energie vrijkomt, zoals kernfusie, kernsplitsing, kunstmatige en natuurlijke radioactiviteit. De uitsluiting ter zake van atoomkernreacties geldt niet met betrekking tot radioactieve nucliden, die zich buiten een kerninstallatie bevinden en gebruikt worden of bestemd zijn om gebruikt te worden voor industriële, commerciële, landbouwkundige, medische of wetenschappelijke doeleinden, met dien verstande dat een vergunning voor vervaardiging, gebruik, opslag en het zich ontdoen van radioactieve stoffen door de Nederlandse Staat moet zijn afgegeven. Voor zover krachtens de wet een derde voor de geleden schade aansprakelijk is, blijft de uitsluiting van kracht. Onder 'wet' als bedoeld in de voorgaande volzin is te verstaan de Wet aansprakelijkheid kernongevallen (Staatsblad 1979-225), zijnde de bijzondere wettelijke regeling van de aansprakelijkheid op het gebied van de kernenergie. Onder 'kerninstallatie' wordt verstaan een kerninstallatie in de zin van bedoelde wet.
2. De periode waarin de uit deze verklaring voortvloeiende verplichting van kracht is gaan in op het tijdstip dat een voorwerp op zijn normale verblijfplaats wordt op- of afgenomen om de reis naar de plaats van bestemming in Nederland aan te vangen en duurt voort tot het tijdstip dat een voorwerp weer op zijn normale verblijfplaats is aangekomen, een en ander met inbegrip van alle verblijf en opslag, tentoonstelling of anderszins, van huis tot huis en van spijker tot spijker.

Indien een voorwerp niet rechtstreeks wordt verzonden vanaf zijn normale verblijfplaats, dan wel indien het niet rechtstreeks daarnaar wordt teruggezonden, is de uit deze verklaring voortvloeiende verplichting van kracht gedurende de periode en gedurende de reis zoals is vastgelegd tussen de bij de bruikleenovereenkomst betrokken partijen.
3. Als basis voor de schadeloosstelling dient de waarde van een voorwerp zoals deze is overeengekomen tussen de bij de bruikleenovereenkomst betrokken partijen en zoals deze in de bijlage is vermeld.

4. Bij de aanvang van de periode waarin de uit deze verklaring voortvloeiende verplichting van kracht is dient de zijn aangetoond dat de wijze van vervoer, verpakking, begeleiding, beveiliging en tentoonstelling van de voorwerpen ten genoegen van de minister is geregeld.
5. Bij de aanvang van de periode waarin de uit deze verklaring voortvloeiende verplichting van kracht is, alsmede wanneer deze wordt opgeschort of beëindigd, dient een vanwege de partijen bij de bruikleenovereenkomst gewaarmerkt rapport te worden opgemaakt dat de feitelijke toestand omschrijft waarin een voorwerp zich bevindt.
6. Indien een schade is voorgevallen dient het museum, c.q. de bruikleengever, hiervan zo spoedig mogelijk kennis te geven aan de minister, waarna deze in overleg met het museum een deskundige opdracht zal geven tot vaststelling van de aard en de omvang van de schade.
7. In geval van beschadiging van een voorwerp bestaat de schadeloosstelling uit de kosten van herstel, in voorkomend geval verhoogd met de waardevermindering, zijnde het verschil tussen de onder 3 bedoelde waarde en de waarde na herstel van de beschadiging, echter tot ten hoogste de onder 3 bedoelde waarde.
8. In geval van totaal verlies door materiële schade gaan door betaling van de schadeloosstelling alle rechten ter zake van een voorwerp op de minister over. Wenst de bruikleengever het voorwerp te behouden dan zal het hem, tegen betaling van een tussen de minister en de bruikleengever overeen te komen bedrag, worden teruggegeven.
9. Indien een voorwerp vermist was en nadien wordt teruggevonden, zal het voorwerp op verzoek van de bruikleengever hem wederom ter hand worden gesteld na restitutie van de betaalde schadeloosstelling en na verrekening van eventuele kosten van herstel en de waardevermindering. Bedoeld verzoek dient te worden gedaan binnen drie maanden nadat de bruikleengever van de wedervinding in kennis is gesteld.
10. In geval van verlies van of schade aan een voorwerp dat met een of meer andere voorwerpen als stel een geheel vormt en dat van te voren als zodanig is aangemerkt, zal niet alleen de schade betreffende het getroffen voorwerp worden vergoed, maar ook de waardevermindering van het gehele stel.
11. De uit deze verklaring voortvloeiende verplichting vervalt indien en voor zover de bruikleengever uit anderen hoofde aanspraak op schadevergoeding kan maken.
12. Door betaling van de schadeloosstelling wordt de minister gesubrogeerd in alle rechten die de bruikleengever ter zake van de schade op derden mocht hebben.

13. Indien een voorwerp na afloop van de tussen partijen bij de bruikleenovereenkomst overeengekomen periode niet door de bruikleengever wordt teruggenomen, vervalt de uit deze verklaring voortvloeiende verplichting, in afwijking van het onder 2 gestelde, één maand na afloop van bedoelde periode.
14. De schadeloosstelling zal worden uitbetaald in de valuta waarin de waarde in de bijlage is uitgedrukt.
15. Indien tussen de minister en de bruikleengever geen overeenstemming wordt bereikt over de waarde van een voorwerp na herstel van een beschadiging, wordt deze vastgesteld door twee deskundigen. Elk van de partijen wijst daartoe een deskundige aan. De beide deskundigen benoemen, alvorens met hun werkzaamheden aan te vangen, gezamenlijk een derde deskundige die bij gebreke van overeenstemming, binnen de grenzen van beide taxaties, de waarde vaststelt. Wanneer zij overeenstemming bereiken is de uitspraak van eerstgenoemde deskundigen bindend. Bereiken zij geen overeenstemming, dan is de uitspraak van de derde deskundige bindend.
16. Alle geschillen uit deze verklaring voortvloeiende zijn in eerste instantie onderworpen aan de uitspraak van de bevoegde rechter te Amsterdam of Rotterdam, ter keuze van de bruikleengever.
17. Deze verklaring wordt beheerst door Nederlands recht. De voorwaarden van de Nederlandse Beursgoederenpolis 1976 en van de 'Clausule oorlogsrisico en stakersrisico', zoals die luiden of zullen luiden, zijn voor zover daarvan in deze verklaring niet is afgeweken van overeenkomstige toepassing.
18. Een afschrift van deze verklaring, alsmede van de Regeling indemniteit bruiklenen, van de Nederlandse Beursgoederenpolis 1976 en van de 'Clausule oorlogsrisico en stakersrisico' zal aan iedere bruikleengever ter hand worden gesteld.

Rijswijk,

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,

TOELICHTING BIJ SUBSIDIE-AANVRAGEN TEN BEHOEVE VAN MANIFESTATIES EN PUBLICATIES OP HET GEBIED VAN DE BEELDENDE KUNST, BOUWKUNST EN VORMGEVING

Het beleid van de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur met betrekking tot de beeldende kunst (waaronder fotografie), de bouwkunst en de vormgeving is er mede op gericht het publiek voor hedendaagse beeldende kunst, bouwkunst en vormgeving te interesseren en de discussie onder vakgenoten en deskundigen te stimuleren.

In het kader daarvan heeft de Minister het wenselijk geacht een budget te reserveren voor het verstrekken van subsidies in het exploitatietekort van manifestaties en publicaties (waaronder tijdschriften) op het betreffende gebied.

Het doel van de subsidieverlening ten behoeve van manifestaties en publicaties is de presentatie en informatie over kunst in het algemeen te stimuleren. Voor individuele kunstenaars bestaan er bij dit Ministerie andere mogelijkheden om financiële ondersteuning aan te vragen.

Organisatoren van manifestaties en uitgevers van publicaties op het gebied van de beeldende kunst, de bouwkunst en de vormgeving die van voldoende inhoudelijke kwaliteit en van groot belang voor de Nederlandse kunstwereld worden geacht, kunnen bij een eventueel financieringstekort in aanmerking komen voor een rijksbijdrage, mits zij een rechtspersoonlijkheid bezittende non-profit organisatie of instelling zijn.

De aanvragen dienen te geschieden door middel van een daarvoor bestemd aanvraagformulier, dat bij het Ministerie telefonisch (070-406108) kan worden aangevraagd. Alleen volledig ingevulde formulieren worden in behandeling genomen. Deze moeten worden verstuurd naar het Ministerie van WVC, Afdeling Vormgeving, Postbus 5406, 2280 HK RIJSWIJK. Alle aanvragen dienen vergezeld te gaan van relevant visueel documentatiemateriaal. (Het Rijk aanvaardt geen aansprakelijkheid voor vermissing en/of beschadiging van meegezonden materiaal. De aanvrager wordt aangeraden om van origineel visueel materiaal copieën te maken.)

Indien door derden een subsidie ten behoeve van de betreffende manifestatie dan wel publicatie is toegezegd, moet een copie van de toezeggingsbrief worden meegezonden. Wanneer de aanvrager op het moment van indienen nog niet over een dergelijke toezeggingsbrief beschikt, dient een copie zo spoedig mogelijk na ontvangst naar het Ministerie van WVC gestuurd te worden.

De aanvrager

Zoals reeds eerder is gesteld, komen voor subsidiëring van manifestaties c.q. publicaties uitsluitend rechtspersoonlijkheid bezittende non-profit organisaties of instellingen in aanmerking. Uitzonderingen op deze regel kunnen worden gemaakt voor uitgeverijen, die onder bepaalde voorwaarden eveneens in aanmerking kunnen komen voor subsidiëring van publicaties.

Indien het een eerste aanvraag door een vereniging of stichting betreft, moet een uittreksel uit het Register van de Kamer van Koophandel worden meegestuurd.

Tijdstip aanvraag

Subsidieverzoeken worden ter advisering voorgelegd aan de Raad voor de Kunst. De beoordeling door de Raad geschiedt vier maal per jaar in drie werkgroepen respectievelijk op het gebied van de beeldende kunst, de bouwkunst en de vormgeving. Daarom moeten aanvragen die betrekking hebben op uitvoering van projecten in december, januari of februari vóór 1 september in het bezit zijn van de afdeling Beeldende Kunsten en Bouwkunst; projecten in maart, april of mei vóór 1 december; projecten in juni, juli of augustus vóór 1 maart; projecten in september, oktober of november vóór 1 juni.

Aanvragen die betrekking hebben op tijdschriften dienen vóór 1 september, voorafgaand aan het jaar waarvoor subsidie wordt gevraagd, door het Ministerie ontvangen te zijn.

(N.B. Voor de tijdschriften wordt een apart aanvraagformulier met toelichting gehanteerd. Ook deze zijn telefonisch aan te vragen bij het eerdergenoemde nummer van het Ministerie van WVC.)

Adviesprocedure

De aanvragen, die aan de voorwaarden voldoen, worden voor een inhoudelijke beoordeling voorgelegd aan de Raad voor de Kunst. Het uitgebrachte advies ligt ten grondslag aan de uiteindelijke besluitvorming van de Minister van WVC.

Criteria

Boek- en tijdschriftuitgaven

Voor de beoordeling van aanvragen voor een boek- of tijdschriftuitgave worden door de adviescommissies in grote lijnen de volgende criteria gehanteerd:

Vormgeving en inhoud dienen voldoende kwaliteit te bezitten.

De publicatie moet van belang zijn voor de actualiteit in beeldende kunst, bouwkunst en vormgeving.

Verder wordt er aandacht besteed aan de te verwachten effecten van een uitgave op de publieksgroepen. De doelgroep moet uit de bij de aanvraag gegeven informatie blijken. Voor tijdschriften wordt het reële bereik in de beoordeling betrokken.

Mogelijke effecten zouden moeten zijn:

- het verruimende effect (de publicatie voegt iets toe aan het bestaande, scheidt een nieuwe ingang en/of vult een lacune)
- het verhelderende effect (de uitgave verduidelijkt een stroming, groepsidee, situatie of legt een nieuw verband)
- het stimulerende effect
- het emanciperende effect (de uitgave betreft een nieuw terrein en/of richt zich op een nieuwe publieksgroep)

Een boek- of tijdschriftuitgave moet minimaal op één van de bovenstaande effecten positief zijn om voor subsidie in aanmerking te komen.

Pluriformiteit is een belangrijk uitgangspunt bij de beoordeling. Hele of gedeeltelijke overlappingsen dienen zoveel mogelijk te worden vermeden; de keuzemogelijkheid voor het publiek dient te worden vergroot.

Uitgaven dienen gericht te zijn op het scheppen van de mogelijkheid dat nieuwe denkbeelden een bereik en daarmee een werking kunnen hebben; daarbij behoren in principe niet die publicaties die zijn afgestemd op het eren of promoten van een individuele beeldend kunstenaar, architect of vormgever. Een uitgave die aan het werk van een individuele kunstenaar is gewijd komt alleen dan in aanmerking als zijn of haar werk representatief is voor een beweging in haar algemeenheid en de uitgave het oeuvre in dat licht aan de orde stelt.

Voor tijdschriften geldt bovendien nog als belangrijk criterium de kwali-
teit van het besprokene. Ook wordt de continuïteit van het redactiebe-
leid in de beoordeling betrokken.

Voor zowel publicaties als tijdschriften geldt dat deze een landelijke functie moeten hebben, dus het plaatselijke of regionale belang te boven moeten gaan. Het publieksbereik moet nauw verbonden zijn met een landelijk belang.

Manifestaties

Voor manifestaties wordt, naast de kwaliteitseis, ook de eis gesteld dat ze een projectmatig karakter dragen.

Inhoudelijk gelden de volgende algemene criteria:

- het artistiek inhoudelijk niveau
- de relatie met en tot de publieksgroepen
- de logische innerlijke samenhang van doelstelling, vorm en inhoud
- de uitstraling dient een plaatselijk of regionaal belang te overstijgen

Evenals bij publicaties en tijdschriften worden de hierboven reeds genoemde mogelijke effecten naar de publiciteitsgroepen toe in de beoordeling betrokken. Om deze effecten te kunnen beoordelen dient een aanvraag voor een manifestatie-subsidie het volgende te bevatten:

- een heldere formulering van het basisidee/thema
- een duidelijke omschrijving van de doelstelling
- een inzichtelijke uitvoering van het plan, de gekozen vorm, een eventuele locatie
- een inzichtelijke financiële verantwoording

Ook voor manifestaties geldt dat deze minimaal op één van de 4 effecten positief moeten zijn.

Voor de beoordeling van aanvragen voor tentoonstellingen is, naast de hierboven genoemde criteria voor manifestaties, nog een aantal andere punten van belang, bijvoorbeeld de bruikleenvergoedingen, auteursrechten en de organisatie van de publiekswerving en -begeleiding.

N.B.:

Alle genoemde subsidies zijn éénmalig; aan een gehonoreerde aanvraag kunnen geen rechten worden ontleend ten behoeve van een eventuele volgende aanvraag.

Indien er sprake is van een aanvraag, ingediend door een aanvrager die al eerder een beroep deed op de subsidiemogelijkheden ten behoeve van manifestaties c.q. publicaties, dan dient de vorige aanvraag eerst naar behoren te zijn afgerekend alvorens de nieuwe aanvraag in behandeling wordt genomen.

Voor informatie kan contact worden opgenomen met mevrouw S. Kesteloo tel. 070-406107 of met mevrouw A. van Zelm tel. 070-406108, beiden werkzaam bij de Afdeling Vormgeving van het Ministerie van WVC.

MV/ME

juli 1987